

A roma gyermekek játéka, társas kapcsolatai

Jelige: JHH 072

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS	3
2. TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS	5
2.1 A CIGÁNY LAKOSSÁG LÉTSZÁMÁNAK ALAKULÁSA	10
2.2 A MAGYARORSZÁGI CIGÁNYOK HÁROM NAGY NYELVI CSOPORTJA	11
2.3 A CIGÁNY CSALÁDOK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI	13
3. AZ ÓVODA FONTOSSÁGA A ROMA GYERMEKEK ÉLETÉBEN	14
3.1 AZ ÓVODÁBA JÁRÁS GÁTLÓ TÉNYEZŐI	15
3.2 AZ ÓVODÁBA JÁRÁS SEGÍTŐ TÉNYEZŐI.....	16
4. A JÁTÉK.....	17
4.1 A JÁTÉKRÓL ÁLTALÁBAN.....	17
4.1.1 A JÁTÉK SZUBJEKTÍV FELTÉTELEI	18
4.1.2 A JÁTÉK OBJEKTÍV FELTÉTELEI	19
4.1.3 JÁTÉKFAJTÁK	21
4.2 A ROMA GYERMEKEK JÁTÉKA	22
5. EMPIRIKUS VIZSGÁLAT A ROMA GYERMEK JÁTÉKÁRÓL	23
5.1 A VIZSGÁLAT BEMUTATÁSA DIÓHÉJBAN	23
5.1.1 VIZSGÁLATI HELYSZÍNEK BEMUTATÁSA.....	24
5.1.2 VIZSGÁLATI MÓDSZEREIM BEMUTATÁSA	24
5.2 HIPOTÉZIS.....	25
5.3 KÉRDŐÍV ROMA SZÁRMAZÁSÚAKKAL, SAJÁT JÁTÉKUKRÓL	26
5.4 KÉRDŐÍV NAGYCSOPORTOS ROMA GYERMEKEK SZÜLEIVEL, GYERMEKÜK JÁTÉKÁRÓL	28
5.5 KÉRDŐÍV ÓVODAPEDAGÓGUSOKKAL.....	33
5.6 JÁTÉKMEGFIGYELÉS	36
5.6.1 ÓVÓNŐK MEGFIGYELÉSE.....	36
5.6.2 SAJÁT MEGFIGYELÉSEM	38
5.7 SZOCIOMETRIA	40
5.8 VIZSGÁLATI EREDMÉNYEK ÖSSZEVETÉSE A HIPOTÉZISEKKEL	44
6. ÖSSZEFOGLALÁS	46
7. BIBLIOGRÁFIA.....	48
8. ÁBRAJEGYZÉK	52
9. KÉPJEGYZÉK.....	52
10. MELLÉKLETEK.....	54
1. MELLÉKLET	54
2. MELLÉKLET	59
3. MELLÉKLET	61
4. MELLÉKLET	65

1. Bevezetés

Dolgozatomban a roma gyermekek játékával és társas kapcsolataival foglalkozom.

Származásomnál fogva ezt a témát éreztem magamhoz közelinek, hisz én is a roma kisebbséghez tartozom, szívügyemnek tartom, figyelemmel kísérem népünk sorsát, helyzetét.

Sajnos a többségi társadalom „beskatulyázta” a romákat, így nehéz megváltoztatni a nem romák negatív véleményét. Ráerősít az előítéletre még a média is, ahol szinte csak a negatív híreket közlik a cigányságról, pedig számtalan jó dolog, cselekedet is történik ebben a közösségben, amire és akikre büszkék lehetünk.

A romák kiemelkedését a szakemberek a tanulásban látják. Ezért fontos szempont lenne, hogy a cigányság képezze magát, és ez által elismertebb álláshoz, munkához jusson, hogy boldogulása a nagybetűs életben könnyebbé váljon. Ehhez viszont elengedhetetlen az óvoda, mint nevelési intézmény, hiszen iskola előkészítő szerepe meghatározó minden gyermek életében.

Az óvoda előtt azonban a család az elsődleges szocializációs színtér, ami tanít bennünket. Az esetleges hiányosságok korrigálására az óvodák biztosítanak teret, hiszen a gyerekek esetleges elmaradásait egyénre szabottan fejlesztik. Ezáltal az általános iskola kevesebb kudarcot tartogat majd cigány gyerekek számára. Az óvoda tehát hatással van személyiségünk fejlődésére, a játékos tanulás színtere.

Én négy évig jártam óvodába, akkor még a sok gyereknek, munkahelyeknek köszönhetően négy csoport volt a település óvodájában (cseperedő, kis-, középső-, nagycsoport). Az óvodában kedvenc játékaim közé tartozott a tüsi, a lego és a konyhai játékeszközök. Nyáron az udvaron is szerettem játszani, hintázni, homokozni, énekelni másik ovis társsal. Otthoni kedvenc időtöltésem a firkálás volt, amíg nem tudtam rajzolni és írni.. Sokszor „sütöttem” rétest is. A homokot összekevertem vízzel és egy tojással, amit a tyúkólunkból kicsentem, ezután kiterítettem egy újságpapírt, arra rászórtam a „tölteléket” és felcsavartam, végül szeleteltem a rétest. Ami még visszatérő játék volt számomra: bontatlan tejes zacskót becsavartam plédbe, ami így már babaként szolgált számomra. Kezembe véve ringattam. A zacskóban lévő tej ringatózása életszerűvé tette nekem a babát. Mikor már nagyobbacska lettem, a tojástartót is bevontam játékomba, még pedig úgy, hogy az volt a pénztárgép. Anyukámtól kértem aprópénzt, amit a tojások számára kialakított mélyedésekbe

elszortíroztam. Én voltam a pénztáros. Nagyon tetszett, hogy a pénzt gördülékenyen ki tudtam szedni, és vissza tudtam adni a képzeletbeli vásárlónak.

A főiskola megkezdése előtt - néhány hónapra - lehetőségem volt a lábodi óvodában dajkaként dolgozni. Ez a pár hónapos helyettesítés pozitív élmény volt számomra, mely megerősített abban, hogy óvodapedagógus szeretnék lenni. Az óvoda dolgozóival jó kapcsolatom volt még azelőtt, mielőtt ott dolgoztam volna, de ez még erősebbé vált az alatt a pár hónap alatt. A gyerekekkel és a szülőkkel (roma, nem roma) is szintén megtaláltam a hangot, és elfogadtak engem. Az év szeptembere a kiscsoportosok beszoktatásával kezdődött, ez néhány gyereknél okozott némi nehézséget. Vigasztaltam őket, játszottam velük, próbáltam elterelni figyelmüket és megszerettetni velük az óvodában eltöltött időt. Az óvodai játékot illetően ezáltal szerezhettem némi tapasztalatot. A csoportban, valamint az óvodában a roma gyerekek aránya magas. A pár hónap során beleláttam abba, hogy a roma és nem roma gyerekek hogyan viszonyulnak egymáshoz, hogyan játszanak és ezt a témát tovább gondolva felkeltette érdeklődésemet a roma gyermekek játéka is. Számos szakirodalom ír a cigányokról, azonban a játékukról kevés forrást találtam. Ezért saját kutatásba kezdtem, amelynek eredménye jelen dolgozatomban olvasható.

A dolgozatom célja, hogy bővebb ismeretet szerezzek a roma gyermekek játékával, játéksajátosságaival kapcsolatosan. Ennek érdekében saját tapasztalataimat több fajta kutatási módszer alkalmazásával gazdagítottam.

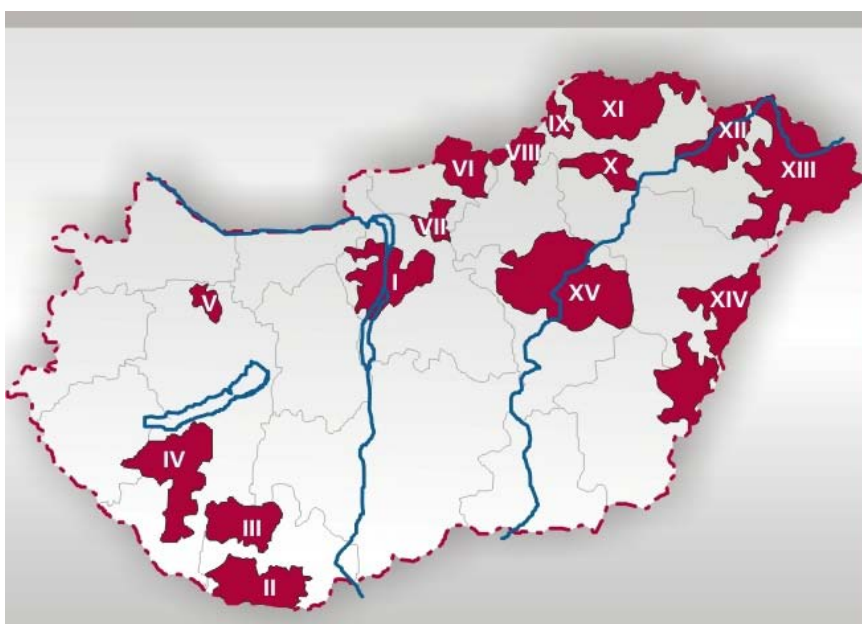
Azt szeretném, - ha már a diplomámat kézben tartva sikerül ezen a pályán elhelyezkednem, - hogy a roma gyermekeket minél hatékonyabban tudjam segíteni, támogatni őket a játékukban - alkalmazkodva az ő sajátosságaikhoz, segítve, ill. megkönnyítve ezzel a beilleszkedésüket.

Ami biztos, hogy a kiemelkedés lehetősége a tanulásban van. Tudatosítani kell a romák körében, hogy egyetlen kitörési esély az iskola, mert ha tanulunk szakmát kapunk, ha szakmával rendelkezünk, nagyobb esélyünk lesz az elhelyezkedésre, és ha elhelyezkedtünk anyagi helyzetünk jobb lesz. Ez pedig azt eredményezi, hogy egy szebb jövőt ígérhetünk magunknak és családunknak. Saját példámmal is ezt szeretném mutatni, mert ha igazán akarunk valami, azt el is érhetjük.

2. Történeti áttekintés

A cigányok Magyarország legnagyobb, hivatalosan is elismert nemzetisége. Mivel nem rendelkeznek önálló anyaországgal, etnikai kisebbségként határozzák meg őket.¹ Őshazájuk feltételezhetően Észak-India nyugati területe, Pandzsáb.

A romák i.sz. 700 és 1000 között indultak el indiai őshazájukból, Pandzsábból. Magyarországi megjelenésük a 14. századra tehető. Az első cigány csoportok 1416-ban érték el az országot.² Hazánkban a cigány népesség eloszlása nem egyenletes. Az egész ország területén szétszóródva éltek és élnek ma is. (1. ábra)

1. ábra
Magyarország cigányok által leginkább lakott tájai³

A cigányokat a 15. és a 17. század között a vándorló életmód jellemezte, melyet számos fennmaradt menlevél tanúsít. Ezeket a menleveleket országos tisztségviselők, vagy földesurak adták ki. *”Zsigmond király menlevele 1423-ból származik: ... és elrendeljük, hogy*

¹ Turóczy Zsófia: A huszonnegyedik óraban: cigánykérdés belülről (1. rész)

http://nol.hu/noller/a_huszonnegyedik_oraban__ciganykerdes_belulrol__1__resz__

² Rostás-Farkas György-Karsai Ervin: A cigányok története, Bp., 1992, (39. p.)

³ Cserti Csapó Tibor: Területi – szociológiai jellemzés a magyarországi cigány népesség körében (5.p.)

*László vajdát és cigány alattvalóit minden módon óvjátok, ne akadályozzátok, életüket ne nehezítsétek, hanem ellenkezőleg minden alkalmatlanságtól és bosszúságtól védjétek...*⁴ A menlevelek biztosították a cigányok szabad mozgását, kiváltságokkal „ruházta fel” őket. A romák életmódját tekintve, voltak olyan közösségek, akik állandóan vándoroltak, és voltak olyanok is, akik csak szezonálisan, általában tavasztól-őszig, s akkor is csak egy bizonyos területen belül. Tehát foglalkozásuk is megkövetelte a vándorlást. A falvakban igény volt a munkájukra. A vándorlás lovas kocsival történt (4. kép), amelyek sorozata karavánt alkotott. Elérve kitűzött úti céljukat, sátrat vertek és letáboroztak (5. kép). Beérve a falvakba szolgáltatásként üstöt foltoztak, fémeket munkáltak, késeket éleztek. Igény szerint kosarat fontak (6. kép), seprűt készítettek jósoltak, árulták portékáikat.... és még sorolhatná az ember, hogy miért is voltak olyan értékesek a társadalom számára.

Termékeik nagyon jó minőségűek, sokrétűek voltak, a többségi társadalom meg volt elégedve velük.

4. kép
Vándorcigányok 1.

5. kép
Vándorcigányok 2.

⁴ Egyenlőség, egészség és a roma/cigány közösség , (p. 12.)

http://ec.europa.eu/health/ph_projects/2004/action3/docs/2004_3_01_manuals_hu.pdf

6. kép
Kosárfonó

Vándorló életmódjuk tehát biztosította számukra a napról napra való megélhetést, hiszen az általuk űzött szakmákra, foglalkozásokra nagy igény volt a királyi Magyarországon. Ez a fajta életmód azonban a helyhez kötött, céhekbe tömörült, nem roma kézműves kisiparosok számára bosszantó volt. Egyre több nézeteltérés keletkezett köztük és a cigányok között. A konfliktusok forrása azonban egyértelműen a romák vándorló életmódja, ami további problémák kiinduló pontjai is voltak, hiszen a vándorló cigányokat nem lehetett számon tartani, sem megadóztatni. A konfliktusok megszüntetése érdekében a megoldást - az akkori uralkodók - a romák letelepítésben látták

A romák letelepítésére már III. Károly király is tett kísérletet, ám a szabályozás igazi munkája Mária Terézia uralkodásának (1740-1780) idején kezdődtek. Mária Terézia és II. József a 18. században a „cigány politikát” illetően több rendeletet is hozott. Ezeket a hatóságok erőszakkal, elrettentő büntetésekkel végre is hajtották. A királynő rendeleteivel a cigányságot akarta rendszabályozni. 1749-ben kiutasította az országból, azokat a cigányokat, akik nem telepedtek le, későbbi rendeleteiben pedig teljes asszimilációra szorgalmazta a roma népeiséget. A falvak határszélére telepeket létesítettek. A sátrat felváltotta a kunyhó (cigányputri). Mária Terézia továbbá meghagyta, hogy a „cigány” népvét el kell törölni, helyette az „újmagyar” kifejezést kell használni. A cigány nyelv használatát is megtiltotta.⁵

A királynő azt tervezte, hogy a török hódoltság során elhalálozott vagy elmenekült magyarság helyére romákat telepít, akiknek majd a földművelésben hasznát veszi. Később kiderült, hogy ez sikertelen ötletnek bizonyult, hiszen a földművelésben a cigányok nem voltak jártasak.⁶

⁵ Farkas Zoltán: Kötéllal sem
<http://hirmagazin.sulinet.hu/hu/oktatas/kotellal-sem>

⁶ A romák története, <http://ciganymusic.mindenkilapja.hu/html/18591536/render/a-romak-tortenete>

Mária Terézia rendelkezéseiből egy kis részlet:

„.....a törvényhatóságok kötelesek a cigányok letelepítéséről gondoskodni (1760); a „cigány” népet el kell törölni, a cigányokat fel kell venni a céhekbe és telket kell nekik adni (1761); a cigányokat be lehet sorozni katonának (1762); a cigányok öltözködésükben is kötelesek a környezetükhöz alkalmazkodni (1763); a cigányokat össze kell írni és úrbéri szolgálatra kell kötelezni, a kóborlók kunyhóit le kell rombolni (1767); csak a letelepedett cigányoknak adhatnak a törvényhatóságok útlevelet (1769); a törvényhatóságok félévenként kötelesek jelentést készíteni a cigányokról (1772). „⁷

Jól érezhető, hogy a fent említett rendelkezések teljes mértékben ellent mondtak a romák eddigi vándorló és egyben szabad életmódjának. Eddigi szabadságuk megszűnni látszott, korlátozottá vált. Egyik, talán legszörnyűbb rendelkezése - a sok közül -, mely szerint a roma gyermekeket el kell venni szüleiktől és ki kell adni paraszt családokhoz, hogy ott elsajátítsák a földműveléshez szükséges tudnivalókat. A szülő - gyermek közti egymáshoz való szoros kötődés azonban a romáknál is nagyon erős. Az idegen „családba” való áthelyezés érzelmileg megviselte mindkét félt. A gyerekek - ragaszkodva szüleikhez - sok esetben elszöktek, és visszatértek családjukhoz.⁸

Mária Terézia intézkedései során számos roma család letelepülni kényszerült. Akik viszont nem engedelmeskedtek a királynő akaratának, elmenekültek az országból.

Cigány telepek tehát Mária Terézia uralkodása alatt létesültek elsőként, és mai napig is meghatározóak a romák életében.

A 19. század végi telepeket a legegyszerűbb épületek alkották. Voltak köztük vályog és téglapítványú házak, valamint sátrak és földbe ásott kunyhók is.⁹ A telepeken nagyon rossz körülmények uralkodtak. A lakások többségében nem volt villany, vezetékes víz, csatornahálózat, a szemétszállítás is akadozott, tehát higiéniai szempontból a telepek a járványos megbetegedések gócpontjai voltak. A járványok közül az egyik legveszélyesebb a

⁷ A magyarországi cigányok története

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_kisebbsgek/2008/EOKIK/Ciganyok_lenni_magyarorszagon_jelentes_2000/pages/002_magyarorszag.htm

⁸ A romák története

<http://ciganymusic.mindenkilapja.hu/html/18591536/render/a-romak-tortenete>

⁹ Bakonyi Zsolt: A cigány közösségek életstratégiáinak helyi társadalmainak kutatása, Gödöllő, 2011 (szakdolgozat)

kiütéses tifusz - fertőzés, amelyet ruhatetű terjesztett. 1950 - től a telepeket folyamatosan ellenőrizték, majd megindult a fokozatos felszámolásuk.

Az 1955-ben kiadott rendelet - kiütéses tifusz elleni védekezésről - előírta, hogy a telepeken rendszeres időközönként szűrővizsgálatokat kellett végezni. Megelőző eljárásként, alkalmilag felhúzott sátrakban megfürdették a cigányokat. A fürdetés fürdető kocsik segítségével zajlott. (Olvastam róla, hogy az erős vegyszernek köszönhetően a fürdetés helyén még a fű is kipusztult.¹⁰) A telepeken a KÖJÁL dolgozói, tisztiorvosok, egészségőrök bármikor végrehajthattak ellenőrzést, fürdetést anélkül, hogy az ott lakókat erről előzetesen értesítették volna. A fürdetések során krezol szappant alkalmaztak. Úgynevezett „egész testkezelést” (le mosást) végeztek a cigányokon. A szappan habját 15 percig a testen kellett hagyni, majd folyó vízzel kellett lemosni, mert a krezol a bőrön keresztül felszívódva mérgezést is okozhatott. A ruházat tetvetlenítése gépben történt.¹¹ Sok esetben még a vajda is jelen volt a fürdetés idején. Kopaszra nyírást (szőrtelenítés) is csak erőszakkal lehetett végrehajtani. Ha a romák ellenkeztek, a fürdetés végrehajtói segítségül hívták a rendőröket. Az embertelen, erőszakos cselekedetek nem véletlen hozták felszínre a cigányok félelmét, bizalmatlanságát az egészségüggyel szemben. Ennek okaként később kevesebbet jártak orvoshoz.¹²

1965-ben indítottak egy programot, amely a cigánytelepek felszámolására irányult. A program szerint az állandó keresettel rendelkezők kedvezményes kamatú kölcsönt vehettek fel. (Akkoriban a cigányság munkájára nagy igény volt, gyárakban, vasutaknál, bányákban, kohóban dolgoztak. A szakképzettség nélküli romák segédmunkásként, nehéz fizikai munkát végeztek.) A kölcsön lehetővé tette számukra, hogy „CS” lakást (csökkentett értékű) építsenek maguknak, illetve megüresedett parasztházat is vehettek a falvakban, amit felújíthattak. Ezzel is javítani szerettek volna a romák addigi életkörülményein, lakásviszonyain. Ám ez sem vezetett megoldásra. Parasztházra csak az olyan falvakban találtak, ahol a lakosság száma csekély volt. Az infrastruktúra hiánya miatt az ott élő nép elköltözött. A „CS” lakások sorba, egymás mellé épültek, így a telepek továbbra sem szűntek

¹⁰ Szegő Iván Miklós: A fű is kipusztult a cigánymosdatás után

<http://www.origo.hu/tudomany/tortenelem/20121108-kadar-es-rakosi-kora-hogyan-bant-a-hatalom-a-roma.html>

¹¹ Bernáth Péter, Polyák Laura: Kényszermosdatások Magyarországon

http://beszelo.c3.hu/cikkek/kenyszermosdatasok-magyarorszagon#2001-f06-06_to_5

¹² Egészségügyi viszonyok a cigány telepeken - a hivatalos jelentések alapján

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_kisebbssegek/2008/Kortanc_sorozat/Magyarorszagi_ciganyok/pages/010_egeszsegugyi.htm

meg, csupán átalakultak. Ennek ellenére úgy látszott, hogy a cigányság helyzete, lakásviszonyai javuló tendenciát mutatnak.

A rendszerváltás azonban ezt a tendenciát - mint egy kártyavárat – összedöntötte. A munkahelyek száma csökkent. Elsősorban a segédmunkásokra, az alacsonyan képzettekre nem tartottak igényt, így a romák többsége munka nélkül maradt. Ez azt eredményezte, hogy megingott a cigány családok helyzete. A felvett kölcsönt sokan nem tudták fizetni, elveszítették házukat. Sorsuk ismét rosszra fordult.¹³

2.1 A cigány lakosság létszámának alakulása

A cigányság nyilvántartása érdekében az elmúlt évszázadok során több összeírást, cigány kutatást is végeztek. 1783-ban Mária Terézia fia, II. József elrendelte a cigányok összeírását. Ezen összeírásban a már letelepedett „újmagyarokat” nem vették fel a cigányok közé.¹⁴ Egy későbbi, 1893. január 31-én végzett összeírás szerint 280 ezer cigány élt az országban. Az összeírást Hieronymi Károly akkori belügyminiszter rendelte el, aki megbízta a Statisztikai Hivatalt az összeírás elvégzésével. A belügyminiszter célja ezzel „a csavargási ügynek országos rendezése és ezzel kapcsolatban a kóbor cigányok letelepítése” volt.¹⁵ A számlálólap 13 kérdést tartalmazott. A kérdések a romák nevére, életkorára, letelepedettségük mértékére, anyanyelvére, családi állapotára, foglalkozására stb. irányultak.¹⁶

Kemény István vezetésével 1971-ben, 1993-ban ill. 2003-ban is készült országos reprezentatív adatfelvétel a magyarországi roma népességről.

Kemény – Havas - Kertesi – féle 1971-es kutatásban cigánynak az minősült, akit a nem cigány környezet cigánynak tartott.¹⁷ Ez évben a roma népesség létszáma 320 ezer fő volt. A felmérés szerint az ország északi és keleti részén, ill. a falvakban az országos átlagnál nagyobb arányban éltek cigányok. A férfiak körében gyakorlatilag a foglalkoztatás teljes volt. A romák kétharmada cigánytelepeken élt, jövedelmük és szociális helyzetük még a legszegényebb nem roma családokétól is elmaradt. Legnagyobb aggodalomra - a jövőre nézve

¹³ A magyarországi romák, szerk.: Kemény István, Útmutató Kiadó, Győr, 2000, (20-21. p.)

¹⁴ Horváth Elemér: A romák története: a befogadástól a faji kérdésig
http://nol.hu/noller/a_romak_tortenete__a_befogadastol_a_faji_kerdesig

¹⁵ A magyarországi romák, szerk.: Kemény István (p. 11.)

¹⁶ Dupcsik Csaba: A magyarországi cigányság története, Osiris Kiadó, Bp., 2009. (p. 75.)

¹⁷ Dupcsik Csaba: A magyarországi cigányság története, Osiris Kiadó, Bp., 2009. (p. 277.)

- azonban az iskolázottsági mutatók adtak okot.¹⁸ Az 1993-as kutatás szerint a romák lélekszáma 457 ezer volt. A kutatás alapegységét a háztartás, pontosabban az egy fedél alatt lakók közössége képezte. A 2003-ban végzett 1 százalékos reprezentatív adatfelvétel szerint „a cigány háztartásokban élő emberek száma 2003 elején 520 ezer és 650 ezer körül volt.”¹⁹

A valós létszámot azonban akkor és ma is nehéz megmondani. „A jelenlegi jogi szabályozás alapján roma az, aki a népszámláláson, a szavazásnál, az iskolában, vagy az önkormányzat előtt annak vallja magát. A romákat érő előítéletek és diszkrimináció szempontjából viszont meg kell állapítanunk, hogy a többségi társadalom romaként kezeli azt, aki szemmel látható rasszjegyekkel rendelkezik, vagy a többség elvárásaitól eltérően viselkedik.”²⁰

2.2 A magyarországi cigányok három nagy nyelvi csoportja²¹

A cigányok országunkba három hullámban érkeztek, így három nyelvi csoportot különböztetünk meg:

- 1. Romungrók (75-78%) /1416-1423 között érkeztek Magyarországra/** – Csak magyarul beszélő cigányok, ők a „zenész cigányok”, „magyar cigányok”, „muzsikus cigányok”.

¹⁸ V. fejezet, A szocializmus kora II.

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_kisebbssegek/ciganyok/a_magyarorszag_ciganysag_tortenete/pages/006_szocializmus_kora_II.htm

¹⁹ Roma Integráció Évtizede Program által megjelölt célok megvalósulási folyamatának monitoring-vizsgálata Magyarországon a 2005-2009 közötti időszakra vonatkozóan (p. 9.)
http://kla.hu/uploads/media/Decade_of_Roma_Inclusion_HU.pdf

²⁰ Roma Integráció Évtizede Program által megjelölt célok megvalósulási folyamatának monitoring-vizsgálata Magyarországon a 2005-2009 közötti időszakra vonatkozóan (p. 9.)
http://kla.hu/uploads/media/Decade_of_Roma_Inclusion_HU.pdf

²¹ Raduly József: Magyarországi cigányságról, Polgári Szemle, 2012. június – 8. évf., 1-2. szám
http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=317&page=1

1. kép
Zenész cigányok

2. **Oláh cigányok / Kolompárok/ (18-20%) /kb. 220-230 évvel ezelőtt érkeztek/** – Cigányul és magyarul beszélő cigányok. Náluk egy - egy népcsoport egy - egy mesterséget foglal magába. / lovári (lókupec, kereskedő), khelderasi (üstfoltozó), colari (lepedő-, vászon-, szőnyegkereskedő), kolompár (kolomp-, harang-, csengőöntő), cerhari (ruhakereskedők), masari (halász)... stb. /

2. kép
Üstfoltozó cigány

3. **Beások (5-7%) /kb. 110-130 évvel ezelőtt érkeztek/** – Románul és magyarul beszélő cigányok. Fő foglalkozásuk a famegmunkálás. Sózó-, dagasztó-, mosóteknő, fakanál és egyéb háztartási használati eszköz készítése volt a specialitásuk. A szocializmusban az erdészetek nélkülözhetetlen munkaerői voltak, valamint az építőipar hasznos munkásai is.

3. kép
Teknővájó cigányok

2.3 A cigány családok általános jellemzői

A cigányokra jellemző, hogy nagycsaládban élnek. Az is előfordul, hogy több generáció alkot egy háztartást. A népcsoportban az aluliskolázottságnak, iskolázatlanságnak köszönhetően magas a munkanélküliek száma. Ebből kifolyólag a romák többsége rossz egészségügyi körülmények között él, így a várható élettartamuk is alacsonyabb a többségi társadalomhoz képest. Kevés a nyugdíjas korú.

A gyermek fontos része a családnak. Az anya-gyermek kapcsolat születéstől fogva szoros és nagyon erős. Az édesanyák – főként amíg szopik a pici – mindenhova magukkal viszik gyermeküket. Az újszülött szoptatásának ideje nincs korlátok közé szorítva. Amikor sír, megszojtatják, ezért a kis születési súlyt is hamar behozzák.²² Az anyák mindig a legkisebb gyerekkel foglalkoznak. A nevelést illetően a gyerekek nincsenek korlátozva, mindent meg engednek nekik. Sokszor nincs rendszer az életükben. A napközbeni alvás is esetleges, amikor elfáradnak, akkor alszanak. Ez viszont nehézségeket fog okozni óvodába kerüléskor, mert ott már a szokás-, szabályrendszer elsajátítása elkerülhetetlen lesz a szocializáció szempontjából.

A szegény sorsú cigány családokban nem működik párhuzamosan egymás mellett egy felnőtt- és gyermekvilág. A gyermekek és a felnőttek élete nem különül el, szoros együttlétben zajlik. Nincs tehát gyermekvilág, így a cigány családok gyermekei nem

²² „Míg te rólam semmit, rólad én mindent tudok”, Válogatta és szerk.: Nyári László, Mo-i Cigányokért Közalapítvány, 2007, (27.p.)

rendelkeznek gyermekjátékokkal, mesekönyvekkel. A felnőttek tárgyai és eszközei válnak majd játékká.²³

A roma gyerekek az udvari játékokat jobban szeretik. A játékok során nincs mindig jelen felnőtt, sokszor felügyelet nélkül játszanak, ezért a gyerekek önállóbbak. Az hagyománytisztelő roma családoknál a lányoknak kötelezettségeik vannak. Az ő feladatuk már fiatal korban a kisebb testvér gondozása, háztartási munkában való részvétel, míg a fiúk szabadabbak, mindenféle eszközzel játszhatnak. A lányok korán eladósorba kerülnek, így iskoláztatásukat sok esetben a korai házasság is akadályozza.

Ma már a fent említett témákban változások figyelhetők meg. A korai házasság, és gyermekvállalás a városi, iskolázottabb rétegeknél ritkább, ill. a nőknél kitolódik a gyermekvállalás ideje. Ha a nők is dolgoznak, a férfiak is kiveszik a részüket a háztartási munkákból.

4. Az óvoda fontossága a roma gyermekek életében

A család biztonságos légköréből kikerülve, az első meghatározó intézmény minden gyermek életében az óvoda. Ennek ellenére a roma gyermekek többsége nem részesül időben óvodai nevelésben. A cigány gyermekek szülei nem látják értelmét az óvodáztatásnak, úgy gondolják, hogy a nevelés a család dolga. Az óvodáztatás elmaradásának további okai még a családok pénztelensége, a roma szülők óvodával szembeni bizalmatlansága. A gyerekek többsége alig egy évet tölt az óvodában. A sikeres iskolai előmenetel feltétele azonban a minimum három év.²⁴ Az óvodába bekerülő gyerekek előnyére válik, hogy közösségben, gyerekekkel és felnőttekkel állandóan körülvéve érik el az óvodáskort, ezért ritkán vannak beilleszkedési nehézségeik.²⁵

Nagyon fontos lenne, hogy minden roma kisgyermek legalább három éves korától bekerüljön az óvodába, mert az intézménynek iskola-előkészítő szerepe van. „A roma fiatalok általános iskolai sikertelenségének egyik, noha nem kizárólagos oka: kimaradásuk az óvodai nevelésből, illetve a késői és rövid ideig tartó óvodáztatás. Az óvodai nevelésben (legalább

²³Gyermekáldás a cigány kultúrában – fiatakorúak gyermekvállalási ambícióinak vizsgálata (<http://otdk.zskf.hu/Dolgozatok/309.pdf>)

²⁴ Prikryl Edina: A cigány családok konfliktusa az óvodával és az iskolával <http://www.bnaibrit.hu/tanulmanyok/14bbbp.pdf>

²⁵ Forray Katalin-Hegedűs T. András: Cigány gyermekek szocializációja, Aula Kiadó Kft., Bp-i Közgazdaságtudományi Egyetem, 1998

ötéves kortól) való részvétel ugyanis – megfelelő óvodai programok, a roma kultúrát ismerő pedagógusok, előítélet-mentes nevelői légkör mellett – kimutathatóan hozzájárul az általános iskolai sikerekhez.”²⁶

Az elmúlt években egyre több rendelet és törvény született a hátrányos helyzetű gyermekek érdekében, amelyek az intézménybe járást erősítik.

2008 –tól bevezetésre került az óvodáztatási támogatás. Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 20/C § (1) előírja, hogy óvodáztatási támogatásban részesülnek azok a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermekek szülei, akik három-, ill. négyéves gyermeküket óvodába íratják, és rendszeresen óvodába járatják.

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény pedig még inkább ráerősít erre a tendenciára, hiszen az óvodakötelezettség minden 3. életévét betöltött kisgyermekre fog vonatkozni. A törvény kimondja, hogy 2014. szeptember 1- től kötelező lesz a 3 éves kortól történő óvodába járás. Ez elősegíti azt, hogy a hátrányos helyzetű gyerekek minimum 3 évet óvodában töltsenek, ami hozzájárulhat az iskolai tanulmányok sikerességéhez.

3.1 Az óvodába járás gátló tényezői

Az óvodába járásnak számos gátló tényezője ismert. Legnagyobb problémát talán az óvodák, ill. a férőhely hiánya jelenti. Magyarországon a 2002/2003 –as nevelési év kezdetén összesen 864 olyan település létezett, ahol nem volt óvoda. Ezek közül 35-40 településen, szükséges lenne óvodát létesíteni, mert a gyerekek száma indokoltá teszi.

Ahol pedig volt is óvoda, ott sokszor a férőhely volt kevés, mert az 5 éveseket vették fel elsőként (törvényi kötelezettség), majd a dolgozó szülők gyerekeit. Tehát a hátrányos helyzetű szülők gyerekeinek 5 éves kor alatt csekély esélyük volt arra, hogy bekerüljenek az óvodába. Ezért nagy szükség lett volna az óvodai férőhelyek bővítésére.²⁷ Ma már ez nem teljesen így van, hiszen az óvodákban elsőbbséget élveznek a felvételnél a hátrányos helyzetű gyerekek.

²⁶ Babusik Ferenc: A roma gyerekek óvodáztatása
<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00072/2003-06-ta-Babusik-Roma.html>

²⁷ Havas Gábor (2004): Halmazottan hátrányos helyzetű gyerekek és az óvoda. Iskolakultúra, 4. sz.
http://www.biztoskezdet.hu/uploads/attachments/havas_hhh_ovoda.pdf

További gátló tényező, ami erősen befolyásolja a cigány gyerekek szocializációját, a szülők óvodával szembeni bizalmatlansága, mivel sokszor olyasmit kérnek számon a szülőktől, aminek az előteremtése anyagilag nehézségeket okoz számukra (pl.: utaztatás, óvodai felszerelés előteremtése – tornazsák, váltócipő, ruházat). Nagyon gyakori, hogy éppen a hátrányos helyzetű - különösen a roma gyerekek - távol laknak az óvodától, vagy éppen másik településen laknak és utaztatni kell őket. Probléma akkor lép fel, ha ez a feladat a szülőre hárul. Ezt felismerve az önkormányzatok a gyerekek szállítását gyakran megoldják. Nehézséget okoz még az óvoda szokásrendjéhez való alkalmazkodás is. Ahogy az előzőekben írtam, a cigány családokban nincsenek merev szabályok, eléggé esetleges a napirendjük. Emiatt nehézséget okoz a roma gyerekeknek az óvodai szabályokhoz, szokásokhoz való igazodás is. Ebbe beletartozik az időpontok tartása, a délutáni alvás, mosdóhasználat, óvoda kéréseinek való megfelelés (ha be kell vinni valamit).

3.2 Az óvodába járás segítő tényezői

A legfontosabb segítő tényező a már említett jogszabályi változások. Úgy tűnik, hogy a törvényi szabályozás egyre inkább azt erősíti, hogy legkevesebb 3 évig járjanak a gyerekek óvodába. Ehhez a törvényi feltételek biztosítottak.

*„Míg én rólad mindent, te addig rólam semmit sem tudsz”
/Choli-Daróczi József/*

A fenti idézetről úgy gondolom, hogy hűen tükrözi az egyik óvodába járást segítő erőt. Ugyanis nagyon fontos lenne a roma életmód ismerete a pedagógus részéről. Ha ismeri a cigányság történetét, sokkal empatikusabb, toleránsabb lesz a roma gyerekekkel, és a szülőkhöz is jobban tud majd alkalmazkodni.

Adaptálni kell az adott cigány közösségi szokásokat. meg kell ismerni a családokat, jobban el kell beszélgetni velük és megismerkedni az életmódjukkal. Adjunk sokkal több időt a szokás-, és szabályrendszer elsajátítására. Segítsük őket abban, hogy a kezdeti kommunikációs nehézségeket sikeresen elkerüljék. A kommunikációs gátak feloldására is törekedjünk. Keressük meg azokat az alkalmakat, amikor meg tudjuk beszélni a gyerekekkel kapcsolatos problémákat, helyzeteket.

A szülőkkel való közvetlen kapcsolat kialakítása és fenntartása, közös programok szervezése (kirándulás), egy családlátogatás segít feloldani az óvodával szembeni bizalmatlanságot a szülők részéről. Meghívhatjuk őket nyílt napra is, amelynek alkalmával betekintheznek az óvoda életébe, és megbizonyosodhatnak arról, hogy gyermekük jó helyen van.

Az óvodai élet hangulata is befolyásolja a gyermekek óvodába járásának kedvét. Az óvodapedagógus együtt játszása a gyerekekkel, a mintaadás a szerepjátékokban megszínesíti a gyerekek játékát. Szókincsük, társas ismereteik gyarapodhatnak a különböző játéksituációs szerepek segítségével.

Nagy siker, ha a szülő is járt óvodába és jó tapasztalatai vannak, ezáltal ő is ösztönözheti gyermekét az óvodába járásra. A Cigány Kisebbségi Önkormányzattal (CKÖ) és a védőnői hálózattal való jó kapcsolat az óvoda és a szülő részéről szintén elősegítené, hogy minél több gyerek járjon óvodába, mert a védőnő és a CKÖ meggyőzheti a szülőket az óvoda fontosságáról.

Az óvodák egy részében működik etnikai program. Ennek segítségével az óvodai nevelésben megjelennek a roma hagyományok, szokások.²⁸

Emellett nagy segítség tényező lenne még a férőhelyek bővítése, új óvodák létesítése, hogy minél több gyerek eljuthasson óvodába.

4. A játék

4.1 A játékról általában

A játék minden korosztály életében fontos, ugyanis minden korosztály szeret játszani. Azonban a legfontosabb szerepe talán mégis a gyermekek életében van. A játéknak meghatározó szerepe van, hiszen a gyermek játékában különféle képességeit gyakorolja és tökéletesíti.²⁹ A játék segíti a gyereket önmaga és a világ megismerésében.

Azok a gyerekek, akiknek nemigen van alkalmuk játszani, és akikkel még ennél is ritkábban játszanak, intellektuális fejlődésük során komoly hátrányt, sőt károsodást szenvednek, mivel a gondolkodási műveleteket a gyermek a játékban és a játékon keresztül

²⁸ Szabó- Tóth Kinga: Adalékok a roma gyerekek óvodáztatásának kérdésköréhez (<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00112/2007-03-mu-Szabo-Toth-Adalekok.html>)

²⁹ Balogh Tibor: Lélek és játék, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991, (23. p)

gyakorolja be. A nyelvi fejlődést is elősegíti a játék közbeni hosszas társalgás a felnőtt-gyerek között – az életkori sajátosságokat figyelembe véve –, hiszen a gyermek ilyenkor a legfogékonyabb a beszélgetésre.³⁰ Tehát a játék a gyermek leginkább fejlesztő hatású tevékenysége, mely sokoldalú és bonyolult.

4.1.1 A játék szubjektív feltételei³¹

- A nevelő személyisége

A nevelő (legyen az szülő, gondozónő, pedagógus) személyisége meghatározó egy gyermek életében. Fontos szempont, hogy empátikus legyen, tudjon együtt játszani a gyerekekkel. Ezeket a képességeket meg fogja érezni a gyermek, ezáltal felszabadultabb lesz játékában.

Ha a pedagógus empátikus, könnyebben megérti a gyermek törekvéseit, vágyait, örömét, vagy bánatát, amelyeket szóban a kisebb gyermek még nem tud, magasabb életkorban nem akar kifejezni. A nevelő támogassa a játék közben alakuló társas kapcsolatokat, barátságokat. A felmerülő konfliktusok során a pedagógus magatartásával, viselkedésével, kérdésekkel segítve vezesse rá a gyermeket arra, hogy saját maguk legyenek képesek megoldani, esetleg megelőzni a konfliktushelyzeteket. Céltudatos magatartás megválasztásával pedig jutasson el minden gyermeket életkorának megfelelő játékszintre.

- A légkör

A felszabadult játékhoz elengedhetetlen a derűs légkör. Az óvodapedagógus védő szeretete, segítő és megértő gondoskodása, magatartása, viselkedése, hangneme meghatározza a játék légkörét. A helyes nevelői magatartás megválasztása tehát hozzájárul ahhoz, hogy a játék légköre kiegyensúlyozott, biztonságot adó legyen. A csoport erőszakmentes légköre – amelyben nem fordul elő a veszekedés, a kiabálás, az értelmetlen rohangálás – biztosítja a zavartalan játékot.

Fektessünk minél nagyobb hangsúlyt egymás elfogadására. Érezze a csoport, hogy sokfélék vagyunk, szokásrendszerünk sem egyforma. A másság azonban ne negatívumként jelenjen meg, hanem inkább érdekességként. Színesítse a csoportot. A légkört kedvesebbé,

³⁰ Bruno Bettelheim.: Az elég jó szülő/ A játék értéke in Játékpszichológia, Eötvös József Könyvkiadó, Bp., 1995, (25.p)

³¹ Kovács György - Bakosi Éva: Játék az óvodában, Didakt Kft., Debrecen, 2005, (p.121- 153.)

hangulatosabbá teszi, ha olyan képeket, tárgyakat viszünk a csoportba, amelyek a roma kultúrához kötődnek.

- Az élmény

A gyermekek élményeik nagyobb részét a nevelési intézményen kívül szerzik. Ezek az élmények hatásukat tekintve lehetnek negatívak és pozitívak. A nevelőnek törekednie kell arra, hogy tervezett módon, szervezett programokkal, minél színesebb, sokoldalúbb élményben részesítse a gyermekeket. Az élmény biztosítása történhet az intézményen belüli, ill. az intézményen kívüli szervezésben. Ha az élményt a közösség minden tagja átélte, akkor maradandó lesz, kiváltképp akkor, ha ezt az élményt megelőzte egy közös tervezési, felkészülési időszak.

Élményként tárjuk a gyerek elé a cigány hagyományokat, népi mesterségeket, amelyekre büszkéek lehetnek a gyerekek. Ezzel is az identitásukat erősítjük, a másik gyerek számára pedig élményt okozunk. Hívjunk meg olyan nagymamát, aki jól tud mesélni, énekelni, mondókázni.

4.1.2 A játék objektív feltételei³²

- Játékidő

A nevelőnek biztosítani kell a hosszú, egybefüggő, folyamatos játékhoz szükséges időt a gyermekek számára. Ez az óvoda napirendétől is függ, ami háromféle lehet: folyamatos, részben folyamatos, ill. kötött. A játék befejezésére adjunk elegendő időt, soha ne történjen hirtelen, valamint a felfüggesztett játékot később lehessen folytatni. A gyerekeket fokozatosan szoktassuk hozzá ahhoz, hogy a játékra is meghatározott időkeretek között kerülhet sor.

A játékra fordított idő során az óvodában előforduló összes játékra gondolnia kell a pedagógusnak, a szerepjátéktól a szabályjátékig. Az önálló, szabad kezdeményezésen alapuló játékok mindig elsőbbséget élveznek, ne erőltessük a gyerekekre az óvodapedagógus által kezdeményezett játékot.

A roma gyermek számára nagyon jó a folyamatos napirend, mivel ez kevésbé korlátozza tevékenységét. Ezáltal jobban érzik magukat az óvodában. Az a tapasztalatom,

³² Kovács György - Bakosi Éva: Játék az óvodában, Didakt Kft., Debrecen, 2005, (p. 121-153.)

hogy a roma gyerekek szeretnek együttjátszani az óvodapedagógussal, ez pedig jó alkalmat teremt arra, hogy a különböző játékok során mintát nyújthasson viselkedésformákra. Segítse a társkapcsolatok alakulását, szabályok elfogadását, szabályjátékok segítségével.

- **Játékhely**

Az óvodai játékra a csoportszobában, illetve az udvaron kerülhet sor. A gyermekek számára mindkét helyszínen sajátos játékkörülményeket teremt.

A csoportszobában a bútorok lehetőség szerint legyenek mobilak, a gyerekek igényei szerint változtathatók. A berendezés igazodjon a gyerekek méreteihez, biztosítson sokféle lehetőséget, azonban ne legyen túlzsúfolt. A gyerekeket játék közben is ösztönözzük a rendrakásra. Célszerű tematikus helyszíneket kialakítani (babakonyha). Továbbá biztosítsunk helyet barkácsolásra, konstruálásra is.

Az udvari játék során a gyermek nagyobb szabadságot élhet át, nagyobb tere van a mozgásra, ezért a nagymozgást igénylő játékoknak kiváló színtere az udvar. Az udvari játékok legyenek gyermekbarát eszközökkel felszerelve, legyen naposabb és árnyékosabb része is.

A roma gyermekek számára az udvar nagyon kedvelt játékhelyszín - mivel otthon is sokat tartózkodnak a szabadban – nagyon jó, ha ezt a beszoktatásnál is figyelembe tudja venni az óvodapedagógus.

- **Játékeszközök, játékszerek**

Játékeszköz: minden olyan tárgy, anyag, játékszer, amit a gyermek játékában használ.

Játékszer: a játék céljára készült tárgy.

„... minden játékszer lehet játékeszköz, de nem minden játékeszköz játékszer.”³³

A játékszer esztétikailag legyen szép. Szépséget, harmóniát tükrözzön, legyen tartós és tisztítható. Pedagógiai szempontból pedig fejlessze a gyermeket, ösztönözze tevékenységre, fejlessze képességét.

Az óvodapedagógus feladata a játékeszközök, játékszerek beszerezése, életkornak, fejlettségi szintnek megfelelően, valamint a játékok tárolásának igényes, esztétikus megoldása, nem utolsósorban a balesetek megelőzése.

A roma gyerekeknek a játékeszközei manapság már talán nem különülnek el annyira a nem roma gyerekek játékszereitől, de azért nyilván az óvodában vannak olyan eszközök,

³³ Kovács György - Bakosi Éva: Játék az óvodában, Didakt Kft., Debrecen, 2005, (p. 132.)

amelyek ismeretlenek számukra, amiket nem használtak még. Az óvodapedagógus fontos feladata, hogy megismertesse a gyerekekkel azokat az eszközöket, amiket nem ismer. Segítse megtanítani ezek működésére, használatára. Támogassa őket abban, hogy az óvoda valamennyi eszközét megismerjék, és kedvük szerint tevékenykedjenek vele.

4.1.3 Játékfajták³⁴

A gyermek játéka tükrözi a gyermeki személyiség beállítódását, az önmegvalósítás fejlettségi szintjét.

„ a játék elemeinek egy része standard, amelyek állandó fejlődésben vannak.... A fejlődés eredményeképpen mindig valamilyen új elem lép be, ami döntően meghatározza az adott játék jellegét.”

Játékfajták:

- gyakorló – funkciós játék (5 – 7 hónapos kortól kb. 2 éves korig)

„ ... a kisgyermek az ismétlések révén a különböző képességeit gyakorolja ...”

Az egyszerű tárgyak használatának elsajátítása, illetve a mozgáskoordináció kialakulásának időszaka, melynek alapvető meghatározója a mozgás, a tárgyakkal végzett manipuláció, az utánzás, az ismétlés.

- szerepjáték

Óvodás korú gyermek domináns tevékenysége, önkifejezésének a legtipikusabb formája. Két alapvető pillére a mintha – helyzet és a szerep.

- konstruáló vagy alkotó játék

³⁴ Kovács György - Bakosi Éva: Játék az óvodában, Didakt Kft., Debrecen, 2005, (p. 65.)

Ide tartozik az építőjáték, a barkácsolás. A konstruálás előfordul önálló játékként, és kombinálva más játékkal is. Leggyakrabban a szerepjátékkal.

- szabályjáték

Legfejlettebb csoportját alkotják az óvodás korúak játékanak. Ezek a játékok előre meghatározott, pontos szabályok szerint folynak.

- népi játék

A régmúltat idéző játékok egyik csoportja. A gyerekek számára közkedvelt időtöltés, mert a játék tartalma és eszközkészlete közel áll hozzájuk.

4.2 A roma gyermekek játéka

A játék mint tevékenység minden gyermek életében, így a roma gyermekek életében is meghatározó, fontos szerepet tölt be. A játék hatással van személyiségünk fejlődésére, intellektuális fejlődésünkre.

A gyermekek életük első hónapjaiban szűkebb környezetükkel, saját testükkel, hangjukkal ismerkednek. Amikor már járni is megtanulnak, újabb terek, lehetőségek nyílnak meg előttük. Mindent fel akarnak fedezni, meg akarnak ismerni. Tapasztalatuk, ismeretük tovább bővül.

Az életviszonyok meghatározzák a cigány gyermekek játékait, akárcsak a nem cigány gyermekekéit. Tuza Tibor: A cigány családi szocializáció néhány jellemzője című cikkében azt írja, hogy a roma gyerekek nagyon kreatívak. Kihasználják a természet adta lehetőségeket és a környezetben található anyagokat, tárgyakat (fadarab, kő, homok, víz, sár...). Tehát a természet által kínált lehetőségek és a maguk által készített játékeszközök közelebb állnak a cigány gyermekekhez, mint a vásárolt, készen kapottak. A tárgyakon kívül az állatok közül a kutya és a ló is helyet kapott a játéukban, hisz ezen állatok szinte mindegyik családnál megtalálhatóak voltak. A tehetősebb családok még pónilovat is tartottak gyermekeiknek.³⁵

³⁵ Tuza Tibor: A cigány családi szocializáció néhány jellemzője, Tanító, 2002., 3. sz. (15 p.)

A roma gyermekek életéből hiányzott a gyermekkor, és talán még napjainkban is sok helyen hiányzik, kimarad. A gyerekek keveset játszottak. Szórakozásuk a felnőttekéhez hasonlatos volt. Ha a felnőttek kártyáztak, a gyerekek is. (Ez a fajta játék részben a számolási készség kialakulását is segítette). Majd a rövid gyermekkort a hirtelen felnőtté válás követte. A gyerekek a játék helyett már a felnőttek munkáit látták el. A lányok feladata a kicsik ellátása, a háztartási teendők voltak, ezért a fiúkhoz képest, nekik még kevesebb idejük volt a játékokra. A gyerekek örömmel hallgatták a meséket, balladákat, történeteket.³⁶ Ősidőktől kezdve elmaradhatatlan velejárója volt a cigány társasági életnek a sajátos cigány mese. A cigány mesék világa csodálatos élményt nyújtott a gyerekeknek. Jól lehet, hogy a mesehallgatás passzív tevékenység, ám a fantázia fejlesztésének és az emlékezetnek kitűnő gyakorlataiként szolgáltak.³⁷ Továbbá a mesék a világ megismerésének legjelentősebb forrásai is voltak, hiszen a cigány mesemondó a képzelet színes, gazdag és babonás világába kalauzolta a hallgatóságot, beleszöve a család és a nagyobb cigány közösség történetének eseményeit, saját tapasztalatait. Ezen kívül a mesék a természet szeretetére és védelmére is nevelték a gyerekeket.³⁸

5. Empirikus vizsgálat a roma gyermek játékaról

5.1 A vizsgálat bemutatása dióhéjban

Vizsgálatom, kutatásom a roma gyermekek játékarra, társas kapcsolatára irányul. Az általam talált szakirodalmakban az előbb említett témákban kevés információt találtam, viszont a téma érdekesnek bizonyult számomra. Így saját kutatásba kezdtem.

A környezetemben (lakóhelyemen) élő roma származású emberek (különböző korosztályból) játékszokásait próbáltam feltérképezni, valamint a játékeszközöket illetően az is érdekelt, hogy kinek milyen játéka van, ill. volt gyerekkorában, mivel töltik/ töltötték gyerekkorukat? Emellett a társas kapcsolatok alakulása is felkeltette az érdeklődésemet.

³⁶ „Míg te rólam semmit, rólad én mindent tudok”, Válogatta és szerk.: Nyári László, Mo-i Cigányokért Közalapítvány, 2007, (49.p.)

³⁷ Tuza Tibor: A cigány családi szocializáció néhány jellemzője, Tanító, 2002., 3. sz. (15 p.)

³⁸ Tuza Tibor : A hagyományos roma „iskola”, Tanító, 2002, 1. sz., 11-12. p.

Kíváncsi voltam arra, hogyan alakul a roma és nem roma gyerekek kapcsolata óvodai csoporton belül.

5.1.1 Vizsgálati helyszínek bemutatása

Lábod község

Kutatásomat Somogy megyében, Lábodon végeztem. A somogyi község lakosságának száma 2040 fő, ebből a romák száma 408 (20%). A faluban a cigányság száma magasnak mondható. A munkanélküliség megnehezíti minden ember életét. A romák tekintetében még rosszabb a helyzet, hisz iskolázatlanságuk miatt esélyük sincs hosszú távú munkahely létesítésére. Többségük „megélhetését” a rövid ideig közhasznú munkában, és a szociális segélyben való részesülés „biztosítja”. A Kisebbségi Önkormányzat együttműködése az intézményekkel szoros, és nagy szükség is van rá, mert sok esetben a tanácsokat, utasításokat jobban elfogadják a CKÖ valamely tagjának jelenlétében.

Lábod község óvodája

Az óvoda jelenlegi épülete 1983- tól működik. Nyolcvan férőhelyes. Az óvodapedagógusok három tiszta csoportban (kis-, középső-, nagycsoport), kompetencia alapú óvodai nevelési program szerint dolgoznak. A csoportok kor szerint kerülnek elosztásra. Az óvodába jelenleg 68 gyerek jár, ebből 38 roma származású. Közülük nagyon magas a HHH (Halmozottan Hátrányos Helyzetű) gyerekek száma. Az intézményben működik a roma program, de nem szegregáltan, hanem összevontan: magyar és nem magyar gyermek egyaránt részt vesz benne. Ilyenkor a roma hagyományokról, szokásokról játékosan ismereteket sajátíthatnak el a gyerekek, valamint egy- egy cigány népmese, ének is ismertté válik körükben.

5.1.2 Vizsgálati módszereim bemutatása

Kutatásom során a kérdőív, a megfigyelés és a szociometria vizsgálati módszerét alkalmaztam.

A **kérdőíveket** 19 roma származásúnak (1. melléklet), 14 nagycsoportos roma gyermek szüleinek (2. melléklet), ill. 6 óvodapedagógusnak (3. melléklet) adtam ki. A kérdések elsősorban a játékra irányultak. A kérdőíveknél - az óvodapedagógusok kivételével - a lekérdezést alkalmaztam. Úgy gondoltam, hogy sokkal jobb és hatékonyabb, ha a kérdéseket én teszem fel, és a válaszokat én rögzítem a papírra. A roma származásúakhoz intézett kérdőívem megkérdezettjei véletlenszerűen lettek kiválasztva.

Megfigyelés során az óvodapedagógusok segítségét is igénybe vettem, megkértem őket arra, hogy a megadott szempontjaim során figyeljék a kiválasztott roma gyermek játékát. A pedagógusok csoportjuk egy-egy roma gyermekének játékát figyelték meg. Az én megfigyelésem a nagycsoportosok körében zajlott, nem egy cigánygyereket figyeltem meg, hanem az egész csoportot. Arra voltam kíváncsi, hogy a társas kapcsolatok hogyan alakulnak a játék során. Együtt játszik- e magyar és roma, vagy esetleg teljesen elkülönül a játékuk.

Szociometriát is a nagycsoportban végeztem. A társas kapcsolatok feltérképezése volt a célom. A csoportos megfigyelés és a szociometria eredményére is kíváncsi voltam. Vajon ugyanaz az eredmény látszik- e majd, mint a megfigyelésnél, vagy egészen más?

5.2 Hipotézisek

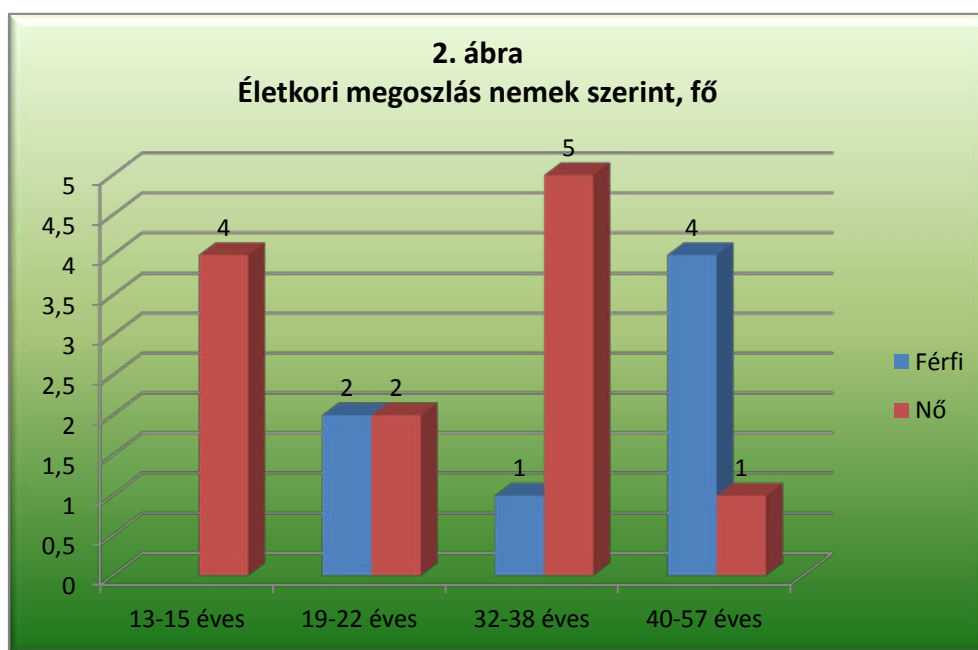
Eddigi szakirodalmi ismereteim és tapasztalataim alapján a következő hipotézisekből indulok ki:

- I. Feltételezem, hogy a roma gyermekek életmódja, életkörülményei összefüggésben vannak játékukkal. Valószínűnek tartom, hogy a hétköznapi élet, a családban látott minta megjelenik a szerepjátékukban.
- II. A roma gyermekek esetében a fiúk és lányok játéka elkülönül egymástól.
- III. Kevés „készített” játékuk van, amit a cigány hagyományok ihlettek.
- IV. A roma és nem roma gyermekek közötti társas kapcsolat elkülönülése már az óvodában is megmutatkozik.

5.3 Kérdőív roma származásúakkal, saját játékukról

Kutatásaimat a nyári szünet folyamán kezdtem el. Módszereim egyike ebben az esetben a kérdőív (1. melléklet) volt, melyre 19 személy válaszolt (12 Nő, 7 Férfi).

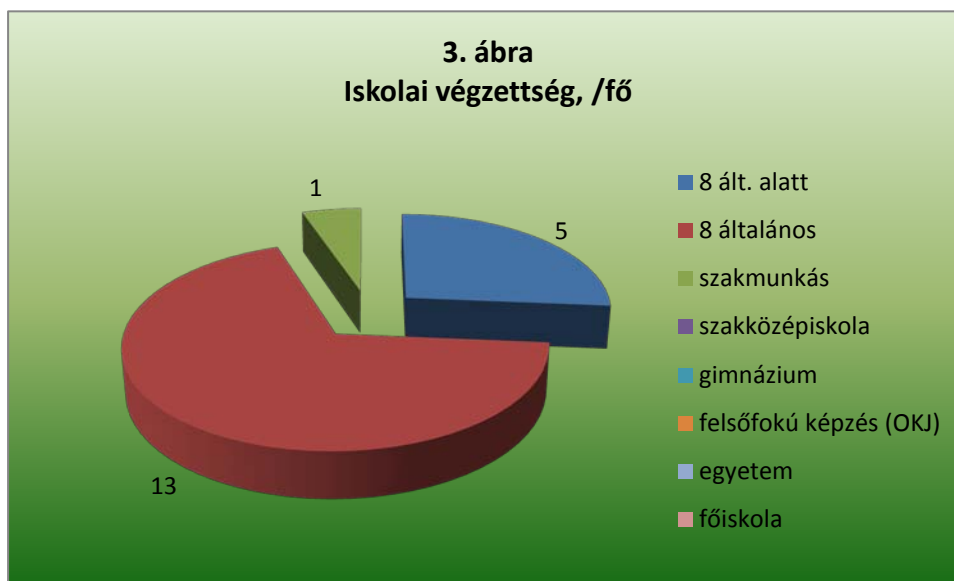
Az életkort (2. ábra) illetően, igyekeztem minél több korosztályt megkérdezni, bízva abban, hogy ez által még több információra teszek szert.

2. ábra
Életkori megoszlás nemek szerint

Az életkor tekintetében jól látható, hogy a férfiak közül a 40 -57 éves korosztályból négyen válaszoltak, míg a nőknél ebből az életkorból csak egy fő. A nőknél viszont a 32-38 év közöttiek voltak a válaszadók többségében, összesen öten. Valószínű a több női válasz az én hibám is lehet. A megkérdezettek közül ők többen voltak, úgy gondolom, ennek az lehet az oka , hogy velük könnyebben teremtettem kapcsolatot.

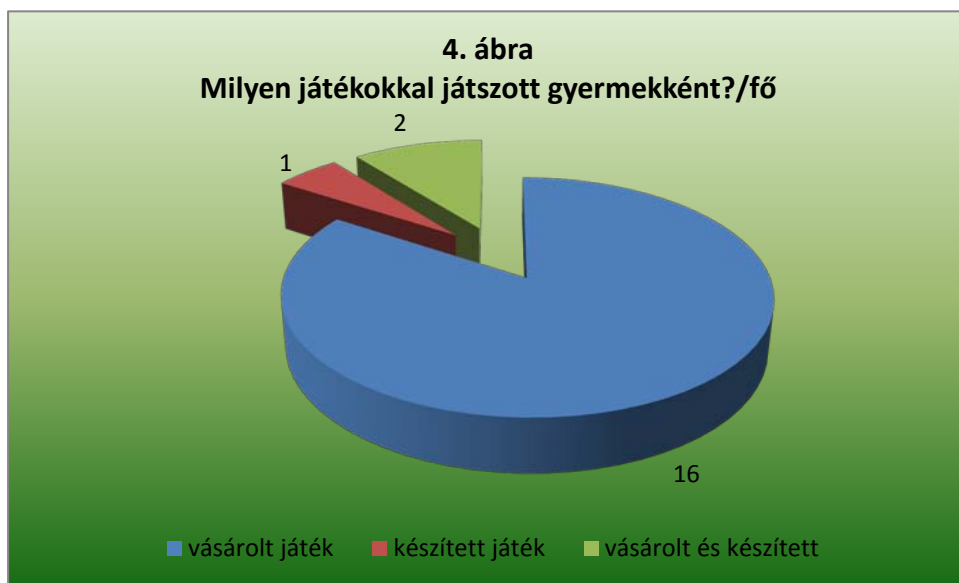
Iskolai végzettség (3. ábra) tekintetében nem túl jók az eredmények. A pozitív talán az, hogy a megkérdezettek 70 % - a elvégezte az általános iskola 8 osztályát, valamint egy szakmunkás végzettségű egyén is megtalálható a vizsgált csoportban. Tehát valószínűsíthető, hogy a szóban forgó generáció már a tanulást, iskolába járást kicsit komolyabban fogta fel, mint elődeik.

3. ábra
Iskolai végzettség

Két személy állandó munkahellyel rendelkezik. Igaz nem a lakhelyükön találtak munkát, de az anyagi nehézségek miatt ők ezt is felvállalták. Egyikük már két évtizede is ugyanazon a helyen keresi kenyerét, másikuk pedig pár éve kezdett jelenlegi munkahelyén. Munkájukat a munkáltatójuk is elismeri. Vélhetően nincs velük probléma, mert mindkét jövedelmet adó foglalkoztató elküldi azokat az embereket, akiknek a munkájával nincs megelégedve. (Egyik helyen sincs diszkrimináció. Aki nem jól teljesít - származásától függetlenül – megválnak tőle.)

A gyerekkori játékra vonatkozó kérdésekre adott válaszok (4. ábra) szerint a többségnek vásárolt játéka volt, míg két ember életének a készített játékok is részesei voltak. Itt érdekesnek tartottam, hogy az egyik ilyen személy életkora nem az „idősebb” korosztályba tartozott (19 év). Ez utalhat arra, hogy még ma is akad arra példa a fiatalok körében, hogy a szülő - roma hagyomány hatására, valamint rossz anyagi körülmények miatt - saját kezűleg is készít játékot gyermekének. Az érintett személy (nő) örömmel mesélte, hogy apukája fából is készített neki játékokat. Ilyen játékeszköz volt a pénz, a ló, valamint domború képek. Az előbb felsoroltak közül a képek voltak a kedvencei, mert domborúságának köszönhetően ki tudta festeni őket. A másik készített játék tulajdonosának /(férfi, 43 év) csak készített játékaik voltak.

4. ábra
Milyen játékokkal játszott gyermekként?

Elmondása szerint, gyerekkorában vásárolt játéka egyáltalán nem volt. Ami nem jelenti azt, hogy eseménytelen, unalmas gyermekkorra lett volna. Édesapja harci eszközöket készített neki (pisztoly, kard, csúzli), melyek színesebbé tették gyermekkoruk napjait.

5.4 Kérdőív nagycsoportos roma gyermekek szüleivel, gyermekük játékaról

A nagycsoportos roma gyermekek szüleit is kérdőívvel (2. melléklet) kerestem meg. A csoport 24 tagú, ebből 14 gyermek roma származású. (10 fiú, 4 lány).

A megkérdezett szülők száma tehát tizennégy. Az óvoda épületében kerítettem sort a kérdőívek kitöltésére. A gyerekek többségéért az anyukája érkezett. Csupán egy kislányért jött az apukája.

A kérdőíven szereplő kérdéseket személyesen tettem fel. A kérdések a gyerekek otthoni játékaira, játékszokásaira vonatkoztak. A válaszokat én rögzítettem a papírra. Egyszerűbbnek láttam, ha a kérdéseket lekérdezem, így a reakciókat elsőként láthattam. Nem utolsósorban nem maradtak magukra, ezáltal a kérdéseket bővebben is kifejtettem, segítve ezzel az ő gondolataikat a válaszadásra.

A kérdőív a szülők gyermekeinek játékaról vonatkozóan a következő kérdéseket tartalmazta:

1. *Gyermekei mit szeretnek játszani?*

Összességében a felsorolt lehetőségek (papás-mamás, katonás játék; főzőcskézés; építés; autózás, babázás) szinte mindegyikét megjelölték. Véleményük szerint a gyerekek mindennel szívesen játszanak, ám a legtöbb esetben az építőjátékok, autózás, főzőcske kerültek megjelölésre.

2. *Gyermekeinek/gyermekének kb. mennyi játékszere van otthon?*

Minden szülő egyöntetű válasza az volt, hogy gyermekének nagyon sok játéka van. Egyik megnyilvánulása: „*Pfúú, rengeteg játékuk van. Több zsákkal.*”

3. *Gyermekeinek/gyermekének milyen játékszerei vannak otthon? Sorolja fel!*

Legtöbb szülő az autót említette elsőként (fiúk magas száma a csoportban). A játékszereket illetően a mennyiségük, fajtájuk minden családban magas. Sokféle játékok birtokában vannak a gyerekek. A szülők felsorolása hosszas volt. A szokványos játékokon kívül - a baba, bicikli, labda, puzzle, lego, társasjáték, memória kártya – más játékok tulajdonosai is a gyerekek. A póni, elektromos gitár, motor, quad is előfordul egy – egy háztartás játékkészletében. Minden elképzelhető játék tehát megtalálható a gyerekek környezetében. A szülők mindet megadnak nekik.

4. *A felsoroltak közül melyek gyermekének/gyermekének kedvenc játékszere(i)?*

A gyerekek szülei legtöbb esetben az autót választotta kedvenc játéknak. Ez várható is volt, hiszen a csoport 14 roma gyereke közül 10 fiú.

5. *Ön szerint gyermeke hol szeret jobban játszani?*

A válasz itt is egyhangúan az udvar volt. Valószínű a nagyobb légtér, mozgásigény is hozzá járul ehhez, valamint életmódjuk is közelebb áll ehhez a játékformához.

„*Az udvaron jobban szeretnek játszani. Szoktak bújócskázni, futkározni. Van egy póni lovunk is, azon meg lovagolni szoktak a gyerekek.*”

6. *Kinti játék során mit szokott játszani?*

A felsorolt lehetőségek mindegyikét szívesen játsszák a gyerekek. Homokozni, bújócskázni és biciklizni is nagyon szeretnek. Aztán a futkosás, verekedés, labdázás, rollerezés is említésre került.

7. *Kikkel szokott játszani?*

A legtöbb választ a testvérrel való együtt játszás kapta. „Inkább a testvérek szoktak együtt játszani. Jobban szeretem, ha együtt vannak.”

8. *Játékában utánozza-e valamelyik szülőt? Ha igen, melyik szülőt és milyen szerepkörben?*

Általában mindkét szülő mintája előkerül a játék során. Anya szerepben a takarítás, sütés - főzés, éneklés. Apa szerepben a szerelés, fahordás, fűnyírás is utánzásként megjelenik játéuk témájában. „Hogyne, öcsike is szokott szerelni, látja az apjától.”

9. *Szokott - e együtt játszani gyerekével?*

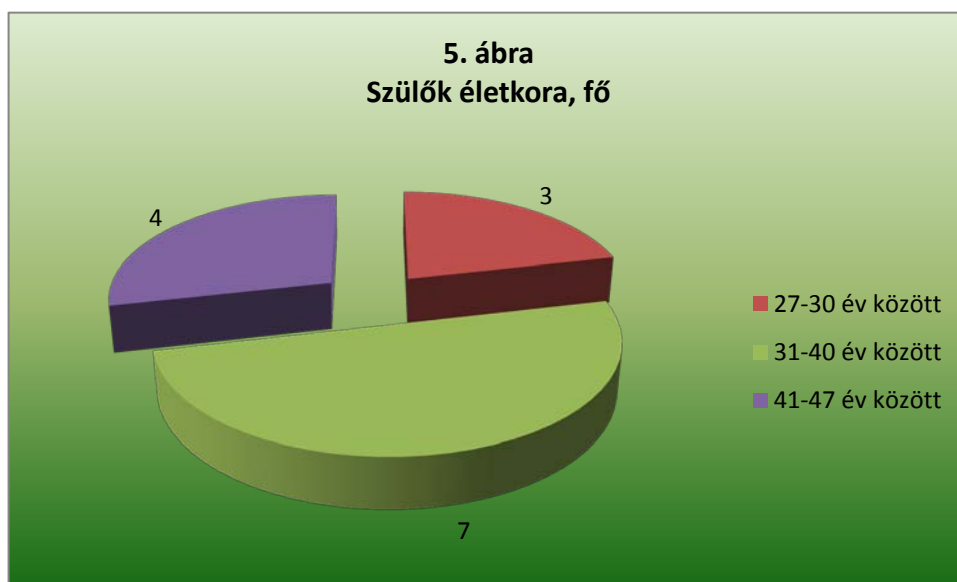
A válaszok többsége igen volt. A szülők társként kezelik gyerekeiket, szeretnek velük játszani. Ha már nincs más tennivalójuk a háztartást illetően, akkor mindig a gyerekek közelében vannak és szükség esetén be is kapcsolódnak a játéukba.

10. *Ha szokott, mit szoktak együtt játszani?*

Sok lehetőséget felsoroltak a szülők, mint például a társasjátékozás, színezés, mesenézés, meseolvasás, homokozás, bújócska, sátorépítés, hintázás, focizás, fogócska, pankráció. „Sátrat szoktunk építeni nyáron az udvaron.”

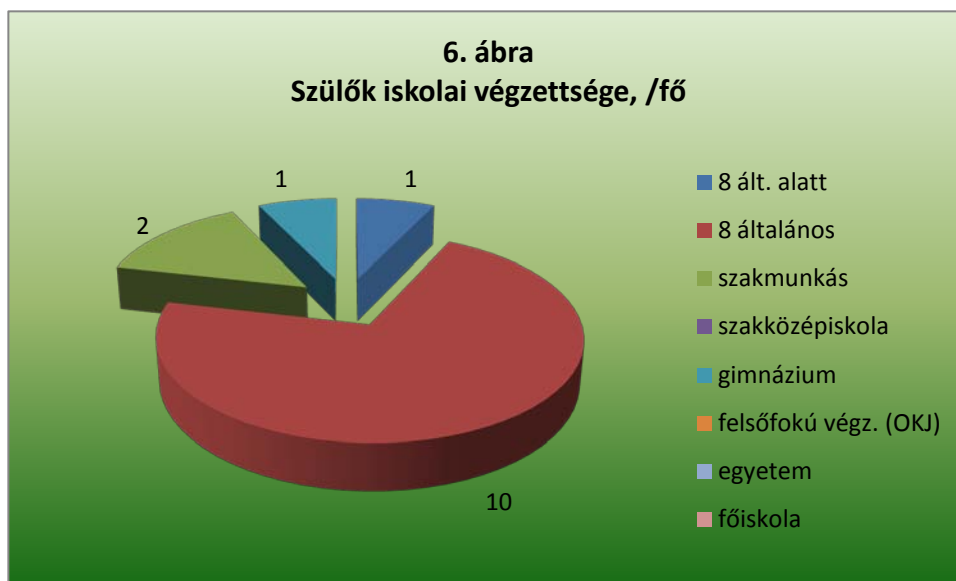
A szülők életkora (5. ábra) 27 és 47 év között van. A legtöbben (7 fő) 31 és 40 között, legkevesebben (3 fő) a 27-30 közötti korosztályból válaszoltak. Ez az életkor azért érdekes,

mert úgy tűnik, hogy a cigány szülőknél is kitolódik a szülés időszaka, hiszen itt 5-6 éves gyerekekről beszélünk, és úgy tűnik, hogy ehhez képest magas a 30 év feletti szülők aránya. Ez azzal is összefüggésben lehet, hogy a minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők sokkal jobban odafigyelnek a családalapításra. A gyermekvállalás is tudatosabb lehet néhány esetben.

5. ábra
Szülők életkora

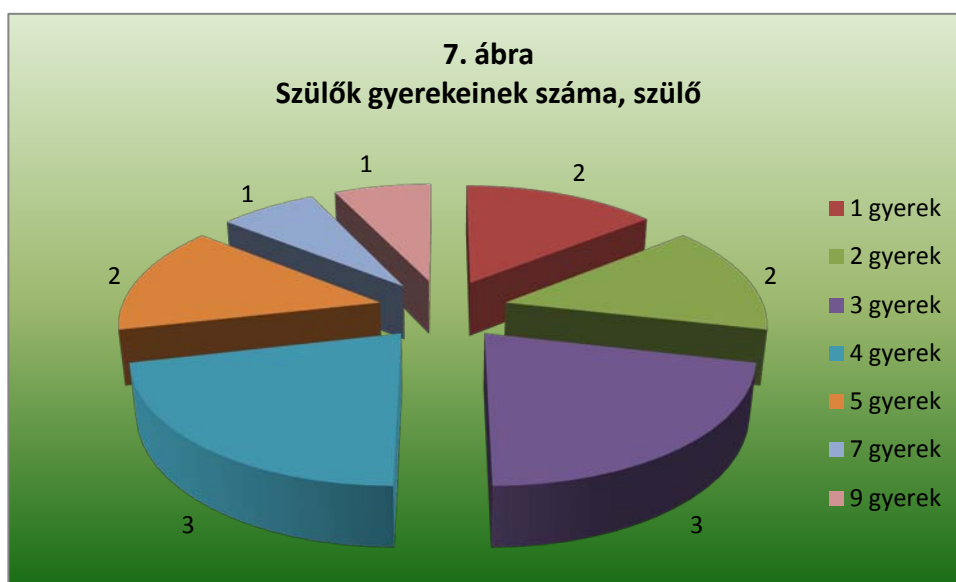
Iskolai végzettségüket illetően az általános iskolát szinte az összes szülő elvégezte. Kivéve egy, aki csak az általános iskola négy osztályát teljesítette. Ennél a szülőnél a legmagasabb a gyerekek száma (9 gyerek). Legmagasabb iskolai végzettség a gimnázium, a szülők közül csupán egy végezte el, ugyanúgy, mint a szakmunkásképző iskolát. (6. ábra) E két szülő (27 és 28 évesek) esetében a gyerekek száma egy.

6. ábra
Szülők iskolai végzettsége

A szülők iskolai végzettsége, gondolkodás módja, gyerekkori neveltetése kihat egész életükre, amit a saját gyerekei is követendő példaként fognak majd leutánozni.

Megfigyelhető, hogy néhány család esetében magas a gyerekek száma (7. ábra), különösen két családnál, ahol a szülők fiataloknak mondhatók (38 éves- 7 gyerek, 32 éves -9 gyerek).

7. ábra
Szülők gyerekeinek száma

A szülők érezhetően nagyon jól ismerik gyermeküket. Szeretettel és örömmel beszélnek róluk. A kérdéseket meghallva, arcukon mutatkozott az elmélyült gondolkodás, a mosoly, valamint az őszinte válaszadás.

A gyerekek mindegyikének nagyon sok játéka van, a felsorolás ennek ellenére néha nehézkesen ment, menet közben aztán sorba jöttek elő a játékszerek (baba, babakocsi, autók, bicikli, motor, puzzle, mesekönyv, labda, homokozó szett... stb.). Szóval a gyermekek játékeszközökben gazdagok. Készített játékaik nincs, csak vásárolt. A szülők egyhangú véleménye szerint gyermekük az udvaron szeret jobban játszani. Valószínű a nagy mozgásigény, szabadságérzet miatt. Kinti játék során a homokozás, biciklizés, focizás, lovaglás, bújócska, quadozás, motorozás és még számtalan közkedvelt elfoglaltság került említésre. A gyerekek többsége szokta utánózni szüleit. A családi minta játékaikban is tükröződik. Ezen játékok során a sütés-főzés, gyereknevelés, szerelés, fahordás, fűnyírás is megelevenedik. A szülők együtt játszása a gyerekekkel gyakori. Ilyenkor mesélnek gyermeküknek, színeznak, kártyáznak, babáznak, labdázna, bújócskáznak velük. A kapcsolat jó a szülő-gyerek között. Érezhető, hogy e tizennégy szülő számára gyermeke meghatározó szerepet tölt be életében. Foglalkoznak velük, nevelik őket. Érződik a törődés. A gyerek „édes teher” számukra.

5.5 Kérdőív óvodapedagógusokkal

Az óvodapedagógusok válaszainak hitelességét erősíti, hogy évtizedek óta ezen a pályán vannak.

Az óvodapedagógusok véleményét is kérdőív (3. melléklet) segítségével készítettem el. Kérdéseim nyitottak voltak és a roma gyermekek játékára irányultak. A kérdések megválaszolása abból a szempontból is érdekelt, hogy milyen véleménnyel vannak az óvodapedagógusok a roma gyerekek játékáról, ill. mi az eddigi tapasztalatuk sok éves munkájuk alatt. Az óvodában három tiszta csoport (kiscsoport, középső-, nagycsoport) működik, Az intézményben hat óvodapedagógus dolgozik. Mind a hat óvónő kitöltötte a kérdőívet. A kérdésekre adott válaszok nem általánosíthatók a roma gyerekekre. A következőkben a kapott válaszokat összegeztem.

A játékra vonatkozó kérdések a következők voltak:

1. Tapasztalnak – e másságot a roma és nem roma gyermekek között?

Az óvónők véleménye megosztott volt (1- igen, 5-nem). Többségük szerint van némi különbség a roma és nem roma gyermekek között.

Az ingerszegényebb környezetből való érkezés az óvoda intézményébe, a szociális hátrányokból fakadó különbségek érezhetők sok gyermek esetében. Megjelenésükben, gondozottságukban nincs különbség, bár az óvónő véleménye szerint mindig van kirívó példa. Néhány gyermekén érezhető, hogy nem foglalkoznak velük otthon. Ezért fontos feladatuknak tartják a gyermekek hátrányainak megszüntetését, ezzel együtt felzárkóztatását, hogy az óvodai közösségben egyenrangú társai legyenek a nem roma gyerekeknek. Tehát a fent említett állításokat nem lehet általánosítani kifejezetten csak roma gyerekekre.

2. Mi jellemzi a roma gyermekek játékát?

A roma gyerekek játékára jellemző a gyakori témaváltás, nincs tartósan elmélyült játék. Érzelmi megnyilvánulásaik erősek, sérelem esetén gyakori az agresszió, ami sok esetben tettelegességgig is elfajul. Játék tevékenységeik során általában az otthoni élmények tükröződnek, valamint a média hatása is tapasztalható. Általában hangosabbak, kevésbé vigyáznak a játékok épségére.

Az óvoda vezetője ezeket a szavakat mondta: „...nem lehet általánosságban beszélni a roma gyermekek játékaról, a gyerek egyéni sajátosságai a mérvadóak. A nem roma gyerekek közt is van agresszió.”

3. Mennyire / Hogyan jelenik meg a családi minta a játékukban?

A családi kötődés nagyon erős, motiváló hatású az óvodai életükben. Az összetartás már a legkisebbeknél is tapasztalható. A csoportban lévő rokonok összetartanak, védik egymást, együtt játszanak, megszerzik a kívánt játékeszközt egymásnak. Játékukban családi minta kevésbé jelenik meg (ha mégis, akkor inkább a gyerekeknévelés).

Nyelvi kifejezésük annál jobban tükrözi az otthon használatos szavakat. Sokszor trágár szavakat használva, csúnyán beszélnek egymással, csekély a szókincsük.

4. Van- e különbség a fiúk és a lányok játéka között? Ha igen, mi?

A válaszok ennél a kérdésnél is megosztották a pedagógusok véleményét. Alapvetően nincs különbség, a fiús és lányos játékok mindkét nem érdeklődési körében fellelhetők. Általában a fiúk közkedvelt játéka az építőjátékok (legó, tüsi, építőkockák). A lányok viszont szívesebben játszanak a babakonyhában.

5. Kivel / Mit / Milyen szerepeket játszanak?

A csoportban nincs elkülönülés a roma és nem roma gyerekek között. Jellemző az együtt játszás. A 3 évesek még a felnőttek társaságában érzik jól magukat, a szerepjátékok – életkori sajátosságaiknak köszönhetően - még nem jelennek meg játékaikban. A roma gyerekek általában társakkal, felnőttel játszanak együtt, semmiképp sem magányos játékosok. Játékaik témájában a következő szerepek jelennek meg: apa-gyermek, anya-gyermek, tanító-gyermek, eladó-vásárló.

6. Mi a véleménye az eszközhasználatukról, kommunikációs képességeikről?

Játékeszközöket illetően nagyon sok olyan van, ami ismeretlen számukra, ezáltal nem rendeltetésszerűen használják azokat. Általában nem vigyáznak a játékokra, gyakran rongálnak. Az eszközök iránt hamar elveszítik az érdeklődésüket. Kommunikációs képességeikről való véleményváltozó: hangosan, egymás szavába vágva beszélnek, gyakori a csúnya szavak használata, de vannak olyan gyerekek is, akiken érződik az otthoni és az óvodai pozitív minta a beszéd során. Szépen megköszönik az ételt, a segítséget, és illedelmesen köszönnek.

7. Milyen hátrányokkal kerülnek óvodába a roma gyerekek?

Az ingerszegény környezet okozza a hátrányok többségét. A gyermekek közül csak kevesen hoznak otthonról szabály-, és szokásrendszert. Többségüknek nincs kialakult napirendje, ebből adódóan nehezen tudnak alkalmazkodni az óvodai napirendhez. Kevésbé tűrik a kötöttségeket (pl.: étkezésnél le kell ülni az asztalhoz, délutáni pihenés, alvás).

8. Okoz – e ez plusz feladatot az Ön számára?Ha igen, milyen plusz feladatokat jelent ez Önnek?

A hátrányok okoznak némi többletfeladatot az óvónők körében. Több egyéni fejlesztés, a szokás-, szabályrendszer gyakorlása, valamint a családdal való kapcsolattartás gyakoribb a roma gyermekek körében.

Összegezve az óvónők válaszait, jól kirajzolódik, hogy a lábodi roma óvodások esetében is azok a nehézségek, lemaradások jelennek meg, amelyek a szakirodalomban is említésre kerülnek. A harsányabb viselkedés, hangosabb beszéd, a korlátozott nyelvi kifejezés az ő esetükben is jellemző. (Megjegyezném, hogy ez sem általánosítható a cigány gyermekekre, hisz vannak köztük olyanok, akik viselkedése, beszéde, szókinccse példaértékű. Ezeknél a gyerekeknél érződik a család biztonságos keretein belüli törődés, nevelés.)

Játékukban a családi minta is megjelenik. A fiúk és a lányok játéka elkülönül. Ami pozitív az óvónők elmondása alapján, hogy a magyar és roma gyerekek együtt játszanak, nem különül el a játékuk.

A hátrányokkal küszködő gyerekek felzárkóztatása plusz feladatokat jelentenek az óvodapedagógusok számára. A képességfejlesztés, az egyéni törődés fontos szerepet játszik a cigánygyerekek felzárkóztatásában, hiszen a hátrányok csökkentése, mérséklése esetleges megszüntetése kihat későbbi életükre is.

5.6 Játékmegfigyelés

5.6.1 Óvónők megfigyelése

Kérdőívem (3. melléklet) másik felében egy játék megfigyelést kértem az óvónőktől. Egy roma gyermeket kellett megfigyelni játéka közben. A megfigyelési szempontok a következők voltak:

- 1.) Megfigyelt gyermek?
- 2.) Milyen téma jelenik meg a játékukban?
- 3.) Mi motiválta a játék témáját?
- 4.) Ki kezdeményezte a játékot?

- 5.) Milyen eszközöket használnak a játékukban?
- 6.) Milyen a kommunikáció a játék alatt?
- 7.) Mennyi ideig játszanak együtt egy szituációt?
- 8.) Milyen szerepet vállal a játék során? Szerep megnevezése!
- 9.) Kivel játszik?
- 10.) Kik a társai?
- 11.) A megfigyelt gyerek hol szeret szívesebben játszani?
- 12.) Ön szerint mi lehet az oka?
- 13.) Az udvaron mit játszanak szívesen?

A kérdésekre adott válaszokat összegeztem.

Hat megfigyelt gyerek volt (2 lány, 4 fiú).

Lányok játékának megfigyelése:

A lányok játékában a felsorolt lehetőségek közül a papás – mamás, ill. a babakonyhai játékok jelentek meg. Egyéb lehetőségként az egyik megfigyelt kislánynál még a kirakó is megjelent. A játék témáját mindkettőnél otthoni tapasztalat motiválta. A játékot mindkét esetben a megfigyelt gyermek kezdeményezte. Eszközhasználatuk során a játék témának megfelelő eszközöket használták (baba, babaruhák, babakocsi, bölcső, babakonyhai eszközök, valamint a kirakós játékot is választónál a kártya). Játékuk során az egyik kislány szerepbeszédet is alkalmazott, míg a másik nem az éppen játszott játékról beszélt, hanem teljesen másról. Egy játékhelyzetet hosszabb ideig játszanak. A játékok során vállalt szerepek változóak. Ebben az esetben az egyik mellérendelt (főzőcske), a másik vezető szerepet (anya) töltött be. Általában társakkal, csoportosan szeretnek játszani (kirakó esetében egyedül). Társaik származását illetően vegyesek, nincs különösebb elszigetelődés. A megfigyelt gyerekek a csoportszobában szívesebben játszanak. Ennek okát a pedagógusok abban látják, hogy fázósabbak a gyerekek, valamint a csoportban több a játékszer. Az udvari játék során a homokozás, csúszdázás, mászóka közkedvelt elfoglaltság számukra.

Fiúk játékának megfigyelése:

A megfigyelt fiúk (4) játékában az építőjátékok (kocka, lego, tüsi) a legkedveltebbek, de a lányos játékokat is előkerülnek játékukban (papás – mamás, babakonyhai játékok). Óvodai játékokat általában a társ ötlete, élménye, óvodai élményük, valamint a felnőtt ösztönzése motiválta. A játékot három esetben a megfigyelt gyerek kezdeményezte, a negyedik esetben a felnőtt. Eszközhasználatuk a játékhelyzethez illeszkedett. Építőjátékokat, babakonyhai eszközöket vettek igénybe. A négy megfigyelt játék során háromban szerepbeszédet alkalmaztak, míg egyben nem a játék témája volt a kommunikáció részese. A játékhelyzeteket rövid ideig játsszák. Szerepvállalásuk során pozíciójuk változó (vezető, mellé-, alárendelt). Csoportosan, társakkal szeretnek játszani. Játékukban (3 fiú) a résztvevők vegyesek, magyar és roma gyerek egyaránt szívesen játszanak együtt. Egy kisfiú a megfigyelés során egyedül játszott, vagy a felnőtt társaságában. Az udvaron a válaszok jól tükrözik, hogy jobban szeretnek játszani. Valószínű a nagyobb légtérnek, a nagy mozgásigénynek, szabadságérzetnek köszönhetően, valamint ez a közeg közelebb áll az életvitelükhöz, ez azt is feltételezi, hogy otthon többet tartózkodnak a szabadban. Udvari játékuk során éppen ezért kedvelt a homokozó, csúszda, mászóka, katonás, harcos játék és a fogócska is.

5.6.2 Saját megfigyeléseim

A társas kapcsolatok megfigyelését, alakulását a nagycsoportosok körében végeztem. Azt próbáltam megfigyelni, hogy a roma és nem roma gyermekek játszanak- e együtt, vagy esetleg teljesen elkülönülnek egymástól. Az 5 napos megfigyelésem során nem észleltem semmiféle elkülönülést. Vegyesen együtt, negatív megnyilvánulásoktól mentesen játszottak a gyerekek. Mivel a fiúk többségben vannak, így ők a csoport meghatározó egyéniségei. Körükben az építőjátékok, úgymint a tüsi, a lego, nagyon közkedveltek voltak. Minden délelőtt ezzel töltötték az idejüket. Hosszasan elfoglalták magukat ezzel a játékkal. (7. kép) Ügyesen – mondhatni rutinosan - illesztették egymásba a tüsi elemeket, s végeredményként autót, repülő, esetleg pisztoly született a gondosan összeillesztett elemekből. Leginkább autót építettek. Az elkészült négykerekűt hangjukkal egyből életre keltették. Majd miután több autót

is készült, egy verseny keretében össze is mérték gyorsaságukat. Az autókat többször bővítették egy-egy elemmel, majd ismét módosítottak rajta. Elképzelésüknek megfelelően alakígtatták, építgették. Az építés során a kommunikáció minimális volt. Inkább egy - egy hangutánzó szó hangzott el. A gyermekek arcán látszott, hogy átszellemültek. Egy elmélyült, hosszas játék tanúja lehettem.

7. kép

A csoport nem volt hangos. A légkör nyugodt volt, mindenki kedvére való elfoglaltságot talált magának. Egyszer csak, ahogy a játszó csoportokat néztem, egy – tőlünk nem messze lakó – kislány hangjára lettem figyelmes. „Gyere Sába! Szimatolj!” Egy kisebb szerepjáték tanúja lehettem. Az említett kislány kutyasétáltató gazdivá vált, míg társa, egy másik fiú – akivel jó barátok – a kutya szerepét alakította. Örömmel töltött el ez a kis szerepjáték. Hogy miért? Azért, mert ez a kutyasétáltatás valós történet. A kislány nyári szünetben többször elment a testvéremmel, amikor sétáltatta a kutyánkat. Ez maradandó élmény volt számára, bár akkor még nehézkes volt neki a kutya nevének kiejtése. Mindig azt mondta a kutyánknak, hogy „Sába”. Többször kijavítottuk, hogy rögzüljön benne a helyes név, de akkor úgy tűnt, hogy nem nagy sikerrel. Most viszont szépen kimondta, és ő lett a kutya sétáltató.

A lányok inkább színezték, könyvet nézegettek (8. kép), kirakóval játszottak. Már megfigyelhető a nemek szerinti elkülönülés, ez a nagycsoportosoknál teljesen helyénvaló. Arra is volt példa, hogy a lányok társaságához fiú is csatlakozott (9. kép).

8. kép

9. kép

A megfigyelésem során azt tapasztaltam, hogy a csoportban lévő gyerekek jól megértik egymást. A cigány és nem cigány gyerekek együtt tevékenykednek. A játékok során nem különülnek el, vegyes együttjátzás tanúja lehettem. A gyerekek számára még nem fontos, hogy ki, milyen származású. Egy szép ruhadarab, aktuális hangulat, közös érdeklődési kör sokkal inkább meghatározó náluk, mintsem a másik bőrszíne.

Tehát a rasszizmus kezdeti jelei még az óvodában nem jelennek meg. Az óvodapedagógusok nem is engednék ezt. Elmondásuk szerint még ilyen okból kifolyólag nem kellett fegyelmezniük egy gyereket sem. Inkább az iskolai életben szembesülhet vele majd az ember.

5.7 Szociometria

Szociometria vizsgálati módszerét, mely Moreno névéhez fűződik, a nagycsoportosoknál végeztem.

A társas kapcsolatok alakulása érdekesnek bizonyult számomra. Kíváncsi voltam arra, hogy a roma és nem roma gyermekek között milyen a kapcsolat. Választják-e barátként a magyar gyerekeket, ill. a magyar gyerekek választják-e barátjuknak a cigánygyerekeket?

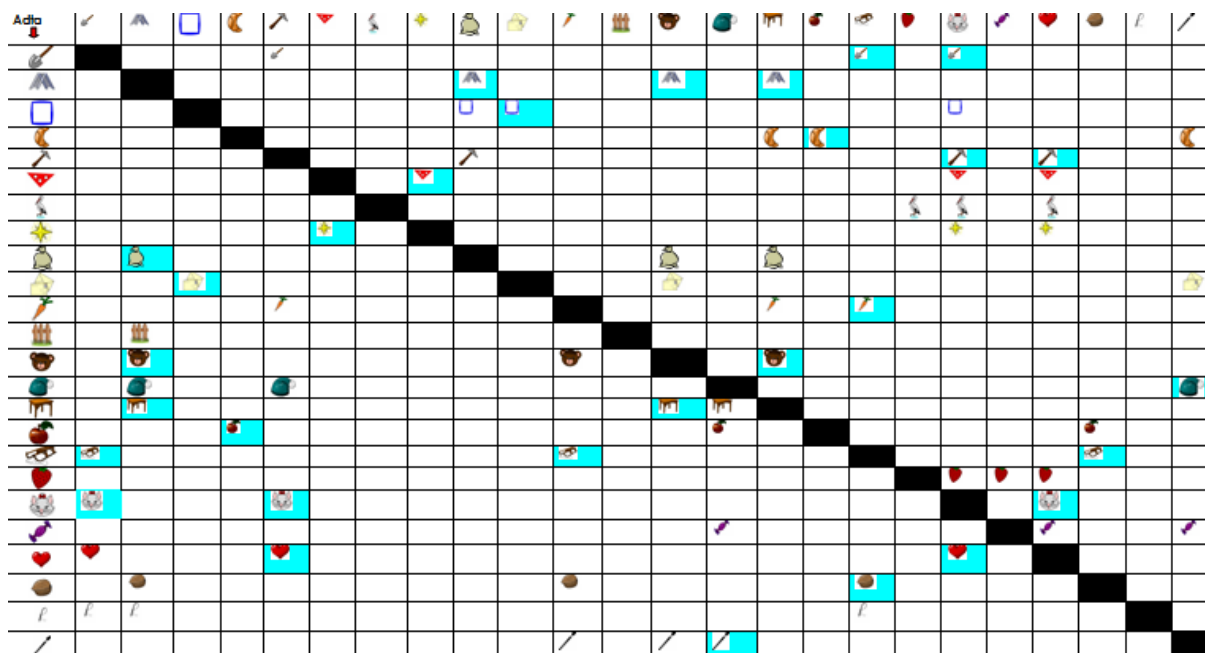
Ehhez segítségként a „Postás játékot”³⁹ használtam. A gyerekek 3 „képeslapot” kaptak, saját jelükkel ellátva, valamint volt mindegyiknek egy borítékja is, hogy a képeslapot legyen mibe beletenni. A feltett kérdés után a jelükkel ellátott képeslapot 3 gyereknek adhatták. A kérdés az volt, hogy „Ki a legjobb barátod a csoportban?” Ebben a „Postás játékban” most csak egy kérdést tettem fel, ami a barátságra vonatkozott. A játék a foglalkozás utáni időszakban került kivitelezésre. Ugyanis a foglalkozás után a csoport az ebéd előtti játékidőjét – jó idő esetén - az udvaron szokta tölteni. A zavartalan döntéshozatalt és választást ezzel is biztosítottuk az óvodások számára. Így az udvarról egyesével jöttek be a „postások” és kézbesíthették képeslapjukat azoknak, akiket a legjobb barátaiknak tartanak. A választás végeztével, felhívtam figyelmüket arra, hogy tartsák titokban, ne árulják el senkinek, hogy kinek adták képeslapjukat.

Miután az utolsó gyerek is kiválasztotta a számára szimpatikus emberkét, én szedtem össze a képeslapokat. Azért cselekedtem így, mert egyáltalán nem tartottam jó ötletnek azt, hogy mindenki hozza be a saját borítékját, hiszen, aki nem kapott egy jelet sem, valószínűleg rossz élményekkel távozott volna. Legalábbis foglalkoztatta volna az a dolog, hogy ő miért nem kapott senkitől sem képeslapot. Így az esetleges csalódások elkerülhetővé váltak.

A választások zökkenőmentesek voltak, a gyerekeknek nem kellett sokat gondolkodnia azon, hogy kinek adja képeslapját. Volt egy kislány, aki csak egy kisleányt választott a legjobb barátjának, a másik két jelet nem akarta senkinek sem adni. Így az megmaradt a borítékjában. (Ő, és az általa választott kisleány unokatestvérek.)

A gyerekek választását a kölcsönösségi táblázatban (8. ábra) jelöltem, a kölcsönös választást a türkiz színű alapon lévő jelek (óvodai jelek, névvel: 4. melléklet) mutatják.

³⁹ Kósáné Ormai Vera - Járó Katalin - Kalmár Magda: Fejlődéslélektani vizsgálatok, Tankönyvkiadó, Bp., 1979 (142-144. p.)

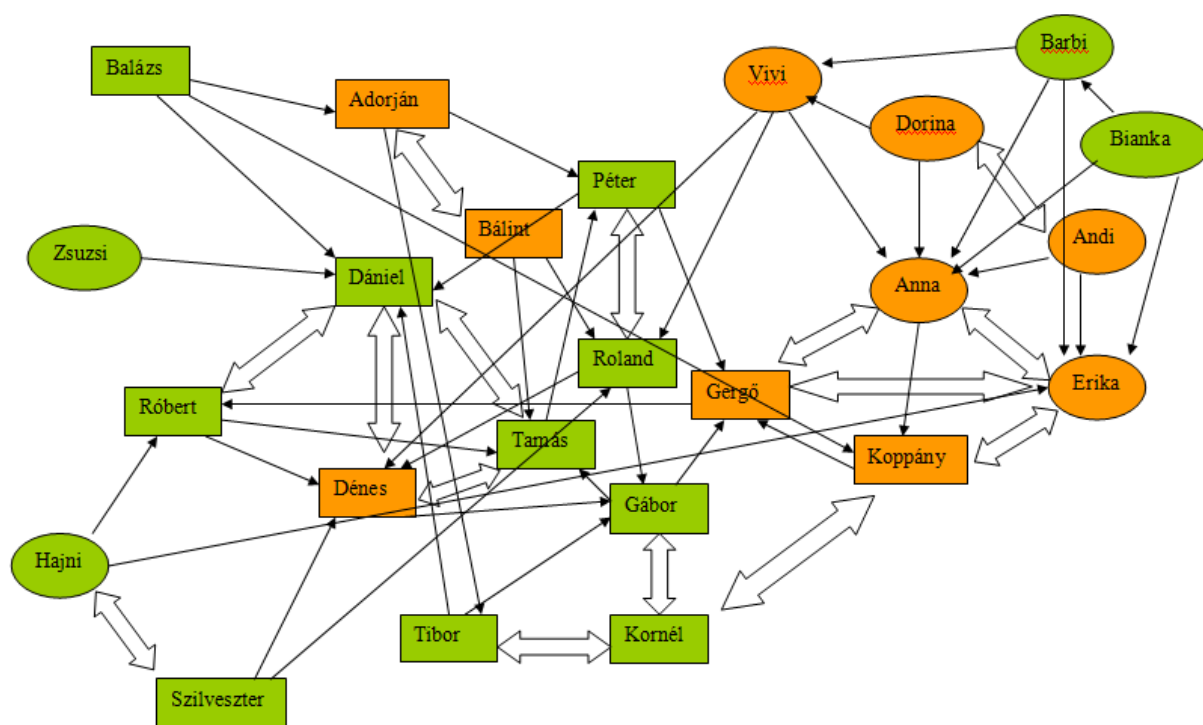

8. ábra

Kölcsönösségi táblázat

A szociogramon ábrázoltam (9. ábra) a kölcsönös ($\longleftrightarrow$) és az egyszeri választásokat ($\longleftarrow$) is. Az egyszeri választás esetében a nyíl értelemszerűen afelé mutat, akit választottak. A **roma** és **nem roma** gyerekek az ábrán színek szerint két csoportban különülnek el. A roma gyerekek a zöldessárga színű, míg a magyar gyerekek a világosnarancs színű alakzatban vannak. A fiúk neve téglalap, a lányok neve kör (néha ovális) formában helyezkednek el.

A szociogram már egy tisztább képet mutat a csoport társas kapcsolatairól. Látható, hogy a roma és nem roma gyermekek elkülönülnek egymástól, csupán egy- két ember van, aki összeköti őket. A nemi elkülönülés is jól látható.

- roma gyerekek
- nem roma gyerekek

9. ábra
Szociogram

Dániel, Anna, Erika meghatározó szereplői a csoportnak. Ők sok gyermek szívéhez közel állnak. Valamint a választások sok esetben kölcsönösek is voltak. A csoportban megfigyelhető a nemek szerinti elkülönülés. A fiúk szinte a fiúkat választották legjobb barátjuknak, a lányok viszont a lányok közül kerestek barátot. A színek is felhívják a figyelmet arra, hogy a roma és nem roma gyermekek elkülönülnek, csupán néhány magyar gyerek köti össze a két csoportot. Néhány gyerek a perem szélére került, őket nem választották, de azok közelébe próbáltam rajzolni, akiket ő választott.

Ennek a rajznak az üzenete az, hogy a gyerekek inkább saját maguk közül választanak barátot. Mivel ismerem a gyerekeket, tudom, hogy a kapcsolatokra nagy hatással vannak az óvodán kívüli együtt töltött idő is, valamint a rokonság.

5.8 Vizsgálati eredmények összevetése a hipotézisekkel

A témával kapcsolatos hipotéziseim a következők voltak:

I. A romák életmódja, életkörülménye összefüggésben van a játékuikkal.

Úgy gondolom, hogy ez valamilyen szinten beigazolódott, hisz a családban látott minta összefüggésben van az életmóddal. A családi minta lekövetése viszont megjelenik a gyerekek játékában. Az apa, anya mintájára utaló szerepek egyaránt tükröződnek a gyermekek szerepjátéka során.

Azok a sztereotípiák, amelyek a cigány életmódra, hagyományokra vonatkoznak, nem jelennek meg a gyerekek játékában. Inkább az életkornak megfelelő játékokat, játékformákat, játéktartalmakat figyelhettem meg.

II. A roma gyermekek esetében a fiúk és lányok játéka elkülönül egymástól.

Ennél a hipotézisemnél csak az életkornak és a nemeknek megfelelő elkülönülést tapasztaltam. A származás szerinti elkülönülést nem tudom megerősíteni.

Megfigyeléseim szerint a fiúk és lányok játécai bizonyos szempontokból elkülönülnek. Ebben az esetben inkább az életkor, a nemek szerinti elkülönülés, és nem a származás a meghatározó.

A lányok a csoportszobában szeretnek jobban játszani (anyaszerep, főzőcske, babázás), a fiúk az udvaron, ill. az építőjátékok kedvelt elfoglaltságuk a csoportszobán belül.

III. Kevés „készített” játéku van, amit cigány hagyományok ihlettek.

Ez a feltételezésem igaznak bizonyult. A 19 emberből csupán 3 büszkélkedhetett azzal, hogy sajátkészítésű játéka is volt. Ezt a feltételezésemet a cigány hagyományokra alapoztam, mivel úgy gondoltam, hogy ezek a jellegzetes, természetes anyagból készült játékszerek megjelennek a cigány gyerekek eszközeiben.

Úgy tűnik, hogy kimentek már a divatból a szülők által gyártott játékok, hiszen a szülők többsége vásárolt játékkal halmozza el gyermekét, ugyanúgy, mint a nem roma családok.

IV. A roma és nem roma gyermekek közötti társas kapcsolat elkülönülése már az óvodában is mutatkozik.

Ez a hipotézis csak részben igazolható. A megfigyelt játéktevékenységek során a gyerekek egyáltalán nem különülnek el és folyamatosan együtt játszanak, viszont a szociometriai vizsgálat eredményei ennek némileg ellentmondanak. Megállapítható az a tény, hogy a gyerekek játékában nincs elkülönülés, viszont bizalmi alapon, barátinak saját népcsoportjukból választanak társat.

6. Összefoglalás

Kutatási módszereim mindegyike emlékezetes maradt számomra. A kérdőív, a megfigyelés betekintést adott egy-egy ember, valamint egy - egy csoport életébe.

A kérdőívek során a beszélgetések felszabadultak voltak és egyfajta bizalmi beszélgetésekbe torkoltak. A megkérdezettek visszaemlékezése gyermekkorukra egy utazás volt a múltba. Öröm és visszakívánczolás látszott néhány ember arcán. Olyan emlékek részesei lehettem, amiket egy egyszerű utcai beszélgetés során nem biztos, hogy megosztottak volna velem.

A különböző korosztályokkal való beszélgetés körvonalazta a mai és a régi gyermekek játékeszközei, játékszokásai közti eltérést. Megfigyelhető, hogy régen a gyermekek kevesebb játékeszközzel rendelkeztek, ezáltal többet voltak a szabadban. A kinti játékokat sok esetben a természet adta, ellentétben a mai gyerekekkel, akik el vannak halmozva játékokkal, vagy egyszerűen órákig a TV, számítógép előtt ülnek.

Azt tapasztaltam, hogy a romák származásomnál fogva pozitívan viszonyulnak hozzám, hamar megnyílnak előttem. Előny volt még számomra az is, hogy a megkérdezettek falubeliek voltak, valamint a gyerekek sem ismeretlenek számomra, hisz velük még dajkaként kiscsoportban együtt kezdtem az óvodát. Amikor megláttak, örültek nekem. Roma és nem roma gyerkőc egyaránt futott elém. Így van ez ma is, bárhol találkozom velük, örömmel futnak hozzám.

Kutatásom megkezdése előtt azt gondoltam, hogy a roma és nem roma gyerekek játéka között markáns különbségeket fogok találni, viszont ezt a kutatásaim nem erősítették meg. Tapasztaltam különbségeket, de ezek nem annyira erőteljesek, mint ahogy feltételeztem. Ebből arra tudok következtetni, hogy az óvodai közös tevékenységek és ezekhez kötődő élmények meghatározóbbak a gyerekek társas kapcsolatait és játékait figyelembe véve. Az óvodai élet során alig észrevehető az elkülönülés. Ugyanakkor a gyerekek barátválasztásában már az óvodán kívüli kapcsolatok is meghatározóak.

Úgy gondolom, hogy a származásunkról nem tehetünk. Az velünk születik. Nem szabad tagadnunk, sem szégyellnünk. Az értelmes emberek, úgysem származás alapján ítélik meg. A társadalomban tanúsított viselkedés határozza meg az embert. Ha valaki deviáns viselkedést tanúsít, a többség úgyis kiközösíti majd, legyen az roma vagy magyar.

Már gimnazista koromtól azt sulykolták belém, hogy nekünk, cigányoknak, háromszor annyit kell bizonyítanunk, mint a többségi társadalom tagjainak. Nem vagyunk könnyű helyzetben az biztos, de pozitív példát mutatva megváltozhat a köztudatban a cigányokról kialakult negatív vélemény.

Én is pozitív példát kaptam a családomtól és ezt is szeretném tovább vinni. Mi is elérhetjük céljainkat, ha igazán akarjuk. A tanulás valóban a kiemelkedés kulcsszava, és hiszem, hogy ha képezzük magunkat, álmaink valóra válhatnak.

7. Bibliográfia

A romák története. Forrás: <http://ciganymusic.mindenkilapja.hu/html/18591536/render/a-romak-tortenete> (2012.09.15.)

Babusik Ferenc: A roma gyerekek óvodáztatása. Új Pedagógia Szemle 2003. június

Bakonyi Zsolt: A cigány közösségek életstratégiáinak helyi társadalmainak kutatása, SZIE GTK, Gödöllő, 2011 (szakdolgozat). Forrás: miau.gau.hu/miau/158/szakdolgozat_bzs.doc (2012. 09. 22.)

Balogh Tibor: Lélek és játék, Akadémiai Kiadó, Bp., 1991

Bernáth Péter, Polyák Laura: Kényszermosdatások Magyarországon, Beszélő Online, 6. évfolyam, 6. szám. Forrás: http://beszelo.c3.hu/cikkek/kenyszermosdatasok-magyarorszagon#2001-f06-06_to_5 (2012.09.25.)

Bettelheim, Bruno: Az elég jó szülő/ A játék értéke in Játékpszichológia, Eötvös József Könyvkiadó, Bp., 1995, (25.p)

Cserti Csapó Tibor: Területi – szociológiai jellemzés a magyarországi cigány népesség körében. In: Forray R . Katalin (szerk.) Gypsy Studies - Cigány Tanulmányok. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs, 2008

Dupcsik Csaba: A magyarországi cigányság története, Osiris Kiadó, Bp., 2009

Egyenlőség, egészség és a roma/cigány közösség , FSG, Madrid, 2007 (p. 12.). Forrás: http://ec.europa.eu/health/ph_projects/2004/action3/docs/2004_3_01_manuals_hu.pdf (2012.10.13.)

Farkas Zoltán: Kötéllel sem, Hírmagazin, Sulinet, 2007.10.31. Forrás: <http://hirmagazin.sulinet.hu/hu/oktatas/kotellel-sem> (2012.09.20.)

Forray R. Katalin – Hegedűs T. András: Cigány gyermekek szocializációja. Család és iskola. Budapest, 1998, Aula Kiadó Kft.

Gyermekáldás a cigány kultúrában – fiatalokúak gyermekvállalási ambícióinak vizsgálata
Forrás: <http://otdk.zskf.hu/Dolgozatok/309.pdf> (2012.12.12.)

Havas Gábor: Halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek és az óvoda., 2004, Iskolakultúra, 4. sz. Forrás: http://www.biztoskezdet.hu/uploads/attachments/havas_hhh_ovoda.pdf (2012.09.16.)

Horváth Elemér: A romák története: a befogadástól a faji kérdésig, Népszabadság online. 2010.február 24. Forrás: http://nol.hu/noller/a_romak_tortenete_a_befogadastol_a_faji_kerdesig (2012.09.05.)

Kemény István (szerk.): A magyarországi romák. Útmutató Kiadó, Győr, 2000

Kósáné Ormai Vera-Járó Katalin - Kalmár Magda: Fejlődéslélektani vizsgálatok, Tankönyvkiadó, Bp., 1979

Kovács György - Bakosi Éva: Játék az óvodában, Didakt Kft., Debrecen, 2005

Ligeti György- Varga Ilona: Magyarországi cigányok, Kortánc Füzetek, Kiadja a kortánc Egyesület, Bp, 1998. Forrás: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_kisebbsgek/2008/Kortanc_sorozat/Magyarorszagi_ciganyok/pages/010_egeszsegugyi.htm (2012.09.25.)

Mérei Ferenc: Községek rejtett hálózata, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Bp., 1988

Nyári László (szerk.): „Míg te rólam semmit, rólad én mindent tudok”, Mo-i Cigányokért Közalapítvány, 2007

Prikryl Edina: A cigány családok konfliktusa az óvodával és az iskolával. Forrás: <http://www.bnaibrith.hu/tanulmanyok/14bbbp.pdf> (2012.11.07.)

Raduly József: Magyarországi cigányságról, Polgári Szemle, 2012. június – 8. évf., 1-2. szám
Forrás: http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=317&page=1
(2012.11.11.)

Roma Integráció Évtizede Program által megjelölt célok megvalósulási folyamatának monitoring-vizsgálata Magyarországon a 2005-2009 közötti időszakra vonatkozóan (p. 9.), Kurt Lewin Alapítvány, Bp., 2010. Forrás: http://kla.hu/uploads/media/Decade_of_Roma_Inclusion_HU.pdf (2012.10.14.)

Rostás – Farkas György, Karsai Ervin: A cigányok története, Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, Bp., 1992

Rostás-Farkas György-Karsai Ervin: A cigányok története, Bp., 1992, (39. p.)

Stöckert Károlyné (szerk.): Játépszichológia, Eötvös József Könyvkiadó, Bp., 1995

Szabó- Tóth Kinga: Adalékok a roma gyerekek óvodáztatásának kérdésköréhez. Új Pedagógiai Szemle 2007. március-április

Szegő Iván Miklós: A fű is kipusztult a cigánymosdatás után , Origo, 2012.11.11. Forrás: <http://www.origo.hu/tudomany/tortenelem/20121108-kadar-es-rakosi-kora-hogyan-bant-a-hatalom-a-roma.html> (2012. 10.01.)

Tóth Péter, Kemény István, Pomogyi László és Kállai Ernő : A magyarországi cigányok története. In.: Kállai Ernő és Törzsök Erika (szerk.): Cigánynak lenni Magyarországon, Jelentés 2000 , EÖKP, Bp., 2000. Forrás:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_kisebbssegek/2008/EOKIK/Ciganynak_1_enni_magyarorszagon_jelentes_2000/pages/002_magyarorszag_i.htm (2012. 10.01.)

Turóczy Zsófia: A huszonnegyedik órában: cigánykérdés belülről (1. rész), Népszabadság Online, 2009. november 10. Forrás:

http://nol.hu/noller/a_huszonnegyedik_oraban_ciganykerdes_belulrol_1_resz (2012. 09. 15.)

Tuza Tibor : A cigány családi szocializáció néhány jellemzője , Tanító, 2002., 3. sz, p.15.

Tuza Tibor : A hagyományos roma „iskola”, Tanító, 2002, 1. sz., p. 11-12.

8. Ábrajegyzék

1. ábra

Forrás: Cserti Csapó Tibor: Területi-szociológiai jellemzés a Magyarországi cigánynépesség körében

9. Képjegyzék

1. kép

Forrás:

http://www.mult-kor.hu/20090107_ciganykepek_a_sztereotipiaiktol_az_integracioig

2. kép

Forrás:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_kisebbssegek/ciganyok/az_emlekezes_s_zines_almai/pages/aesza_13_tem_1.htm

3. kép

Forrás:

http://www.altisk-vemend.sulinet.hu/Galeria/hagyomany/2011_11_25_ciganyproject/projektmunkak/projekt.html

4. kép

Forrás:

http://www.dravavolgyicig.eoldal.hu/cikkek/a-romak-tortenete_--indiai-oshaza.html

5. kép

Forrás:

http://www.hotdog.hu/mozaik_1/aktualis/aszalos-sandor-magyarorszag-es-a-romak

6. kép

Forrás:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_kisebbsgek/ciganyok/cigany_festeszeti_magyarorszag_1969_2009/pages/cfm_41_milak_brigitta.htm

10. Mellékletek

1.melléklet

Kérdőív

1.) Neme?

☐

Férfi

☐

Nő

2.) Életkora?

.....

3.) Lakóhelye?

☐

Falu

☐

Város

4.) Iskolai végzettsége?

☐

8 általános alatt

☐

8 általános

☐

szakmunkás

☐

szakközépiskola

☐

gimnázium

☐

felsőfokú végzettség (OKJ-s képzés)

5.) Jelenlegi foglalkozása?

.....

6.) Járt- e óvodába?

☐ igen

☐ nem

7.) Ha járt óvodába, hány évet?

.....

8.) Voltak- e játékszerei otthon?

☐ igen

☐ nem

9.) Milyen játékszerei voltak?

☐ vásárolt

☐ készített

10.) Sorolja fel gyerekkori játékszereit!

.....
.....

11.) Milyen játékeszközzel szeretett játszani? Miért?

.....

.....

.....

.....

12.) Kivel szeretett játszani?

☐ egyedül

☐ társakkal

☐ felnőttel

13.) Volt-e olyan gyerekkori játéka, amit cigány hagyományok, foglalkozások ihlettek?

☐ igen

☐ nem

14.) Ha igen, mi volt az?

.....

15.) Van-e olyan gyermekkori játéka, amit megtartott és leendő, esetleg már meglévő gyermekének/ gyermekeinek átörökített?

☐ igen

☐ nincs

16.) Ha volt, mi volt az?

.....

17.) Hogyan emlékszik vissza gyerekkorára, Mivel töltötte idejét?

.....
.....
.....
.....

18.) Ön szerint az óvodába járás fontos? Miért?

☐ igen.....

☐
nem,.....

19.) Mit szeretett játszani?

☐ papás- mamás játék

☐ katonásat

☐ építeni

☐ egyéb,.....

20.) Volt-e az óvodában kedvenc játéka?

☐ igen

☐ nem

21.) Milyen játékeszközzel szeretett játszani?

.....

22.) Kivel szeretett játszani?

☐ egyedül

☐ társakkal

☐ felnőttel

23.) Jól érezte- e magát az óvodában?

☐ igen ☐ nem ☐ néha

24.) Milyen emlékei vannak az óvodáról?

.....

.....

.....

.....

2. melléklet

Kérdőív (Roma gyerekek szüleinek)

1.) Neme?

☐

Férfi

☐

Nő

2.) Életkora?

.....

3.) Lakóhelye?

☐

Falu

☐

Város

4.) Iskolai végzettsége?

☐

8 általános alatt

☐

8 általános

☐

szakmunkás

☐

szakközépiskola

☐

gimnázium

☐

felsőfokú végzettség (OKJ- s képzés)

☐

egyetem

☐

főiskola

5.) Gyermekének száma?

.....

6.) Gyermekének neme?

☐

Fiú

☐

Lány

7.) Gyermek/ek mit szeretnek játszani?

☐

papás – mamás játék

☐

főzőcskézni

☐

egyéb:

.....

☐

katonásat

☐

autóval játszani

☐

építeni

☐

babázni

8.) Gyermekének / gyermekeinek kb. mennyi játékszere van otthon?

☐

nincs

☐

10

☐

5

☐

több

9.) Gyermekének / gyermekeinek milyen játékszerei vannak otthon? Sorolja fel!

.....
.....

10.) A felsoroltak közül melyek gyermekének / gyermekeinek kedvenc játékszere(i)?

.....

11.) Ön szerint gyermeke hol szeret jobban játszani?

☐

udvaron

☐

lakásban

12.) Kinti játék során mit szokott játszani?

☐

homokozás

☐

biciklizés

☐

bújócska

☐

egyéb

13.) Kikkel szokott játszani?

☐

egyedül

☐

szülővel

☐

baráttal

☐

testvérrel

14.) Játékában utánozza – e valamelyik szülőt? Ha igen, melyik szülőt és milyen szerepkörben?

☐

igen,

☐

nem

15.) Szokott – e együtt játszani gyerekével?

☐

igen

☐ nem
☐ néha

16.) Ha szokott, mit szoktak együtt játszani?

.....

3. melléklet

Megfigyelési szempontok

1.) Megfigyelt gyermek?

☐ Fiú ☐ Lány

2.) Milyen téma jelenik meg a játékukban?

☐ Papás – mamás
☐ Babakonyhai játékok
☐ Építő játékok
 ☐ Kocka
 ☐ Lego
 ☐ Egyéb
☐ Egyéb.....

3.) Mi motiválta a játék témáját?

☐ Otthoni tapasztalat
☐ Tv
☐ Óvodai élmény
☐ Társ ötlete, élménye
☐ Egyéb

4.) Ki kezdeményezte a játékot?

- ☐ Megfigyelt gyerek
- ☐ Gyerek
- ☐ Felnőtt

5.) Milyen eszközöket használnak a játékukban?

.....

.....

.....

6.) Milyen a kommunikáció a játék alatt?

- ☐ Szerepbeszédet alkalmaznak
- ☐ Nem alkalmaznak szerepbeszédet
- ☐ Másról beszélnek, nem az éppen játszott játékról
- ☐ Nem beszélnek egymással
- ☐ Egyéb.....

7.) Mennyi ideig játszanak együtt egy szituációt?

- ☐ rövid ideig
- ☐ hosszabb ideig

8.) Milyen szerepet vállal a játék során? Szerep megnevezése!

- ☐ Vezető
- ☐ Mellérendelt
- ☐ Alárendelt
- ☐ Egyenrangú

Szerep:.....

9.) Kivel játszik?

- ☐ Társakkal

- ☐ Páros
☐ Csoportos
☐ Egyedül
☐ Felnőttel

10.) Kik a társai?

- ☐ roma ☐ magyar ☐ vegyes

11.) A megfigyelt gyerek hol szeret szívesebben játszani?

- ☐ udvar ☐ csoportszoba

12.) Ön szerint mi lehet az oka?

.....

13.) Az udvaron mit játszanak szívesen?

- ☐ Katonás - harcos játék
☐ Homokozás
☐ Csúszda
☐ Mászóka
☐ Egyéb.....

KÉRDŐÍV

(óvodapedagógusok számára)

1.) Tapasztalnak – e másságot a roma és nem roma gyermekek között?

.....

2.) Mi jellemzi a roma gyermekek játékát?

.....

3.) Mennyire / Hogyan jelenik meg a családi minta a játékukban?

.....
.....
.....

4.) Van- e különbség a fiúk és a lányok játéka között? Ha igen, mi?

.....
.....
.....

5.) Kivel / Mit / Milyen szerepeket játszanak?

.....
.....
.....

6.) Mi a véleménye az eszközhasználatukról, kommunikációs képességeikről?

.....
.....
.....

7.) Milyen hátrányokkal kerülnek óvodába a roma gyerekek?

.....
.....
.....

8.) Okoz – e ez plusz feladatot az Ön számára?Ha igen, milyen plusz feladatokat jelent ez Önnek?

.....
.....
.....

Köszönöm szépen a segítséget!

4.Melléklet :

A megfigyelt gyermekcsoport tagjai

Koppány

Dániel

Hajnalka

Bálint

Gergő

Dorina

Bianka

Andrea

Róbert

Szilveszter

Gábor

Zsuzsa

Dénes

Péter

Tamás

Adorján

Kornél

Barbara

Erika

Vivien

Anna

Tibor

Balázs

Roland